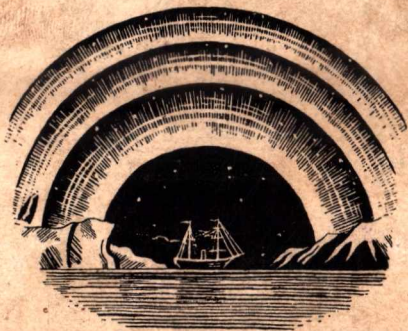

7520

1151
88
РІХАРД ФРІК

В ОБІЙМАХ
ПОЛЯРНОЇ
НОЧИ

25

КНИГОСПІЛКА

84(4 Шб)

Ф 88

РІХАРД ФРІК

Б-9179

Ф. 88

НБ ПНУС

7520

В ОБІЙМАХ ПОЛЯРНОЇ НОЧИ

— 4 НОЯ 1941

Переклад з шведської мови
В. Глазкої і Е. Корякіної

~~БІБЛІОТЕКА
Станіславського
Університетського Інституту~~

7520

КНИГОЗБІРНЯ
ДЕРЖКУРСІВ УКРМОВИ
ТА УКРАЇНОЗНАВСТВА ІЗ
вул. К. Маркса № 34
Інв. № 3820

О. Д. С. В.
ім. Лєвко
ПЕРЕІНВЕНТАРИЗАЦІЯ
КНИГОСПІЛКА
1937 р.
№ 104427

Друкарня Київської Філії „Книгоспілки“
вул. Свердлова, 8.—Тираж 4.000
Київ. Окрліт № 3048.
1927.

Інв. №

І. НА ПІВНІЧ.

Вікторія, розкішний пароплав для туристів, ішов з швидкістю $16\frac{1}{2}$ вузлів.

Крижаний Океан, сивий і безбарвний, спокійно гнав свої довгі хвилі на північ. Навколо—вода, а на самому обрії, низько над водою, стояло непо-рушне сонце й посиляло своє кволе проміння в ясну північ.

Неначе хтось повісив у цій споночілій пустелі величезного щита з тмяного золота.

Вікторія пройшла мимо острова Б'йорнен, що стереже вхід до Крижаного Океану, і з такої на-годи на пароплаві справляли урочистий обід.

Капітан Штроман виголосив коротеньку про-мову і спом'янув Вільгельма Барнетса й Камскерка, що перші ступили на непривітні береги Б'йорнена.

На честь відважних мореплавців і на честь неприступного острова чимало випито було вина. Увечері був баль. Звуки оркестри перемішувалися з криком буревісників, що ширяли над паропла-вом, та з гомоном хвиль, що їх розсікав дужий гвинт.

Вікторія неухильно прямувала на північ. То-вариство зібралось на пароплаві різноманітне. Були тут і заможні комерсанти з жінками, і под-ружжя, що допіру-но побрались і справляли свій медовий місяць, і молоді хлопці, що ждали при-год, і пані непевного віку, але з певними мамі-

рами, і молоді дівчата під доглядом батьків, що плекали потайну надію здобути для них хоч збіднілого графа, хоч багатія-банкира, одно слово — цілий калейдоскоп людських істот, що випадково зійшлись на першорядному пароплаві на 11.000 тон.

Оркестра замовкла, але сміх та флірт тривали далі. Льокаї немов на крилах перелітали з шампанським і з овочами.

Акторка з французького театру, оточена поважними кавалерами, щось з патосом декламувала про захід сонця в Нормандії. Німецька Гретхен усмак цілувалася з нареченим біля сходиць на капітанський місток.

Поволі й це затихло. Золоте коло на заході посилало своє останнє проміння на круглий верх гори Мазерно. Острів поринув у море, і крім води нічого не було навкруги.

Веселощі кінчились. Потомлені, зблідлі люди сиділи й спостерігали, як величне сонце поволі поринало в хвилі, щоб за мить ізнову в усьому блисківі підбитись над обрієм. Ніч, що розстелила була свій темний серпанок, мусіла поступитись перед переможним, довгим днем без тіней.

На капітанському містку ходив капітан Штроман, сильна, германського типу людина.

Скроні його були сиві, лице загрубіло від морських вітрів, але з-поміж сили зморщок — дивились молоді очі, зіркі й завжди спокійні. Обпершись об нактауз, стояв лоцман Нільс Йонсон з Тромсе, довгий та сухорлявий, з добродушною усмішкою. Він виїздив увесь світ штурманом, але його непереможно вабили північні льодовики, що серед них він прожив всі дитячі та юнацькі роки, і тепер він уже не один рік плавав по водах Шпіцбергена.

У Тромсе й у Хаммерфесті навряд чи знайдеться хтось, більше нього обізнаний в фіордами та островами.

Разом з ними стояв француз, Рене Мормон, професор Паризької Сорбони, один з європейських авторитетів що-до льодовиків. Цієї ночі він був надзвичайно ожвавлений.

— Отже цей рік для Шпіцбергену, кажете, дуже сприятливий що-до льодовиків?—спитав він непоганою німецькою мовою.

— Так, принаймні кажуть,—відповів капітан,—а як на вашу думку, Йонсоне? — звернувся він до лоцмана.

— Надзвичайно сприятливий, капітане,—відповів той. Він погано говорив по-німецьки, і, очевидно, соромився цього.—Цей рік море біля Шпіцбергену зовсім вільне від криги.

— І в східнього боку також?

— Так, пане професоре, китоловне судно обпливло нещодавно навколо острова геть аж до землі Gêles і не натрапило на кригу.

Професор обернувся до капітана:

— Вікторія може скористатися з такої нагоди і пройти вдовж східнього берега.

— Власне, я про це не думав,—відповів той,—але, якщо лоцман ручиться, що море вільне, і небезпеки немає..

Професор запитливо глянув на Йонсона. Той, усміхаючись, знизав плечима.

— Цей рік дуже легко дійти до Великого Фіорду,—відповів він,—я знаю берег, як свої п'ять пальців. Коли не насуне туман...

— Але туман, і навіть дуже густий, буває й на західньому березі,—перебив його професор.

— Так, буває,—сказав лоцман,—ще навіть, гір-

ший, бо там Гольфштром зустрічає течію з Крижаного Океану, що тече на південь. У Великому фіорді погода станівкіша. Але, коли вже насуне туман, то він густий, немов стіна. Одного разу мій знайомий шкіпер трапив у такий туман. Він був за 9-10 миль на північ від південного рогу і через туман не міг повернутися на своє судно. Він, і ще шестеро чоловіка з ним, мусіли на веслах добуватися до Норвегії. Вони повернулись додому пообморожені, з гангренами, — каліками на все життя. Так, туман...

Настала коротка павза.

— Я повинен сказати, — заговорив професор, — що я маю особливі причини пропонувати змінити курс і піднятися вздовж східнього берега. Двадцять літ мій земляк Рабо перейшов острів від затоки... біля Крижаного фіорду до бухти Агард, біля Великого фіорду. Далі стали йому на перешкоді льодовики з дуже свосрідною будовою. Певного, звісно, нічого не можна сказати, але я гадаю, що колись вивчення цих льодовикових формацій переверне всі теорії що існували досі.

— Я не звязаний ніяким певним курсом. — сказав капітан, — я вибираю безпечний фарватер, та й годі. Візьміть аркуш паперу, якщо пасажирі погодяться й поідписуються, лоцман Йонсон проведе нас до бухти Агард, — це забере ще два дні, але ми їх надолужимо...

Капітан не договорив. Професор уже зник з містка і, немов шуліка, літав поміж пасажирами з величезним аркушем паперу. Його гальська жвавість передалася й на інших. Ті, що не спали, одразу поідписувались а до тих, що спали по каютах, було послано посланців.

— Східній берег?.. Ну, звісно, ми хочемо,—була загальна відповідь.

За дві години професор Мормон, захеканий, з великими аркушами паперу, був знову на капітанському містку.

— Ну, як справа?—спитав капітан.

— Тут усі поі́дписувались, — весело промовив професор. Усі, крім двох. Я не знайшов молодого Фрекен фон Гефнер та норвезького зоолога з Християні. Чорт знає, де вони запропали.

— За молоду дівчину я можу сам підписатись, її мені припоручено і я нею пі́клююсь. Батько її, генерал лейтенант Гефнер, один з моїх найближчих друзів. Фрида з півгодини як ви́йшла подивитися на північне сонце. А молодий норвежець десь поблизу. Він має однакові з нею уподобання.

II. КАЗКОВИЙ КРАЙ.

Капітан Штротман не помилився. Молода дівчина сиділа між спи́лем від кітви та переднім люком і милувалася на сонце, що велично пливло вгору. Темні мрійні очі сяяли на блідому її обличчі, та й уся вона, струнка, з чорним кучерявим волоссям, нагадувала кра́щі портрети Генсбору. Юнакові, що стояв недалеко від неї, здавалось, що кра́щого профіля й кра́щої постати не можна собі навіть уявити, принаймні він, Йорген Братт, зроду не бачив нічого подібного. З першого дня, як він тільки зустрівся з нею на пристані в Гамбурзі, вона його вразила, і з того часу серце його умлівало що-разу, як він бачив її.

А взагалі він не так-то легко запалювався. Він був сильна людина з плечима атлета, з нез-

ломною енергією в сміливому погляді ясних очей, але доля його по голові не гладила, і він мав більше завзяття, ніж грошей. Богато де-чого скоштував він на своїм віку: був за секретаря в одного відомого дослідника, вивчав зоологію, був журналістом, а часом просто шукав пригод. Якийсь його далекий родич у Гамбурзі роздобув йому квитка на подорож до Шпіцбергену.

Життєві негоди не залишили сліду на 25-літньому юнакові.

Запальний спортсмен, він мав найтяжчі на цілу Християнію кулаки, жвавий і завжди радий з життя, він загартовувався від перешкод і ніколи не губив віри в обітовану землю.

Чи не вперше на своїм віку він був засмучений і що далі дивився він на гарненьку дівчину, то гірше почував себе. Кохання вогнем розлилося по жилах і хвилями приливало до серця.

Нічого подібного ніколи не траплялося йому досі. Залицявся він не до одної, й не одною мовою, і з спокійним сумлінням залишив позад себе чимало любовних пригод. А тепер стояв і зітхав, як справжній Вертер.

Ненароком він зробив необережний рух. Молода дівчина озирнулася. Невдоволена зморшка лягла їй між бровами. Вона підвелася і, навіть не глянувши на нього, пішла на корму, ступаючи поміж кодолами.

Братт дивився їй услід, а серце його билось і глибоке зітхання вирвалось з грудей, а в блакитних, із сталевим відтінком очах з'явився безнадійний вираз. Поволі йдучи на чардак для пасажирів, він побачив, що професор стоїть і оживлено розмовляє з дівчиною. Братт намірявся непомітно проскочити, коли професор перейняв його.

— Ось і зоолог,—сказав він весело. Мене звуть Рене Мормон.

— Йорген Братт,—холодно назвав себе норвежець.

Але не так було легко відкараскатись від професора.

Мр. Братт—баронеса фон Гефнер,—зазнайомив він молодих людей.

Дівчина ледве помітно нахилила голову, а Братт уклонився з перебільшеною холодністю.

Професор, розмахуючи папером у одній руці й автоматичним пером у другій, оповів їм про намір їхати вздовж східнього берега. Обое підписались, і він прожогом кинувся на капітанський місток, залишивши їх самих.

Дівчина здавалась незадоволеною.

— Стає дуже холодно,—промовила вона;—яка тепер може бути година? — вона глянула на свою обручку,—о, вже третя. Треба поспішати. Надобраніч.

Братт уклонився. Йому в горлі неначе стояв якийсь клубок і не давав говорити. Вона здивовано на нього глянула, гордо підвела голову й пішла в каюту.

Братт не пішов спати, забувши про час, сидів він на чардаку й розважно дивився, як хвилі набігали одна на одну. Із заходу простяглась хмарка й заступила сонце, на воді з'явилися баранці й холодна піна обдала чардак. Настав день.

На півночі, де небо було зовсім ясне, на хвилях знялась велика біла хмара; вона зростала й набирала певної форми й надзвичайних барв. Братт підвівся й вийняв бінокля. Перед ним став новий світ у всій своїй красі. Білі верхи, а стіни, немов закуті в синій панцер, здіймались високо

до неба. Казковий дикий край сяяв і блищав у темно-синіх рямцях океану.

Йоргена Братта не можна було й вшзнати. Його меланхолію, як рукою зняло, серце його умлівало від радісного сподівання.

Перед ним був Шпіцберген, з його льодовиками; острів, де людська мужність цілими віками боролась проти сил природи.

III. ТУМАН.

Обід був дуже бучний. Острів, що виривав із хвиль, здавалось, найкраще впливав і на апетит, і на настрої пасажирів.

Усі почували, що ця подорож виходить за межі звичайних. Вони пливли шляхом найвідважніших дослідників, що важили життям, аби тільки поширити межі знання. Кожна затока, кожний ріг носили невмирущі назви, що будуть вічно жити на сторінках полярних досліджувань, і приємно було почувати, хоч найменший зв'язок з такими людьми, як Норденшільд, Андре, та інші.

Звісно різниця була величезна. На Вікторії ніхто ні в чому не мав недостатчі. Навпаки—харчі задовольнили-б найвибагливіший смак. Їли весь час, і їли багато. Цинга не загрожувала нікому, скоріше вже якісь хвороби від переїдання.

Як уже говорилося, обід був дуже веселий. За столом головував капітан Штротман. Його сусідкою праворуч була Фрида, а ліворуч — професор, що мав чудовий настрій..

— Хіба це не дивно, — звернувся він до своєї *vis-a-vis*, — ми з повним комфортом пливемо там, де, звичайно, крига стоїть суцільною стіною. Годину тому лоцман був на фокшоглі й дивився че-

рез прозору трубу; скільки можна було оком скинути, — нігде ні одної крижини. Опівночі ми будемо в бухті Агард. Першого льодовика назовемо вашим іменням, фрекен. В історії геології це буде одно з найславніших імен. До речі, а де-ж цей норвежець, що я вас з ним познайомив? Мені дуже припало до вподоби його лице.

Фрида хутко й непомітно оглянула стіл. На протилежному кінці, біля самих дверей, Братт сидів поруч із штурманом.

— Він дуже відлюдний, — усміхнулась вона, — і слова не сказав, а тільки незграбно вклонявся.

— Це правда.—Професор нахилився над столом і кивнув головою.—Річ у тім, що мені може знадобитися підхожа людина.

Озирніться, фрекен, чи знайдете хоч одного, крім капітана й мене, хто-б не побоявся замочити ніг, або вмів-би вдержати язика за зубами. Гляньте, ви нікого не знайдете, крім цього білявого норвежця, там, біля дверей. Він не вмів вклонятися,—чудово! Але його не злякає льодовик, і гадаю, що він не побоїться стинутися й з білим ведмедем. Гляньте-но тільки на його очі. Який у них вогонь! Я зустрічав на своїм віку таких людей. Вони також і вклонятися не вміли й салонних розмов не вели,—але вони орудували зброєю, як ви своєю виделкою, фрекен, і без жадного слова переривались над роботою, як треба було: Це були шукачі золота на Юконі. Життя для них—запальна гра. Грали вони з фортуною і, звісно, прегравали, але не потурали на свій програш. Життя зробило з них справжніх людей. — Професор має рацію,—втрутився капітан, — я не раз розмовляв з цим норвежцем. Цікавий хлопець. Він об'їздив усю Аляску вдовж і виоперек.

Які цікаві пригоди оповідає він про своє життя в цих препаскудних Давсонівських куренях! Шпіцберген він також знає. Два роки тому він пройшов на полозках від Крижаного Фіорду до повітряної станції Цепелінів.

Так, путящий хлопець, хоч у бальовому залі успіха не матиме.

Молода дівчина всміхнулась.

— Я не люблю таких сильних людей, — сказала вона. — За наших часів револьвери не потрібні. Мені більше до вподоби людина, що добре знається на Гете, або Гайне, аніж така, що тільки вправно вміє бігати на полозках або бити ведмедів.

— А що-б ви сказали, як-би ці протилежні якості з'єдналися в одній особі? — запитав професор.

— Хто не хоче вкритись цвіллю, той повинен якнайбільше бути на свіжому повітрі. На жаль, не всі це розуміють. От і я. Коли-б я за молодих літ не так захоплювався книжками, а більше був на свіжому повітрі, — то не був-би тепер таким смішним та передчасно постарілим балакуном із довгим волоссям, але з кволими ногами.

Фрида весело засміялась.

— Коли-б вас почув мій батько, — сказала вона, — точнісінько це саме й він говорить, а особливо, коли його мучить подагра. Він мені й порадив цю подорож. „Поспішай побачити світа, доки служать літа“, завжди казав він.

Засоромившись своєї одвертості, вона зашарілась і зразу звернулась до капітана.

— Скажіть, будь ласка, через що так усі прагнуть побачити той східній берег?

— Я сам ніколи там не бував, бо це дуже рідкий випадок, щоб море біля нього було вільне від

криги. Цим шляхом не йде жадний пароплав з туристами. Ми побили рекорд.

— А небезпеки ніякої немає? Не можемо ми, часом, наскочити на крижану гору?

— Ні, лоцман гадає, що з цього боку все, безперечно, гаразд. Єдина для нас небезпека—туман. Тут коло берега дуже бистра вода і, звісно, не так-то вже приємно, коли нас ізнесе. Але про такий випадок ми маємо якорі.

— Аджеж туман біля цих берегів—рідке явище, — сказала Фрида, — невже-ж він з'явиться саме тоді, коли ми тут? Було-б навіть нечемно з його боку, правда, капітане?

Дівчина не діждалась відповіді на своє запитання. До ідальні ввійшов вартувий штурман і, підійшовши до капітана, щось йому прошепотів на вуху. Той здивовано підвів на нього очі, і обличчя йому на мить одну спохмурніло, проте він зараз-же знов усміхнувся і, кивнувши головою, сказав: „Зараз прийду“. Штурман вийшов і капітан розмовляв далі.

Молода дівчина уважно стежила за ним і помітила, що рука його здригалась, і він нервово совався на стільці. За хвилину він перервав розмову, підвівся з місця і, чемно всім уклонившись, поспішаючи, вийшов.

За столом стало якось надзвичайно тихо. Фрида механічно обирала грушу. Професор сидів, замислившись. Різкий голос акторки і чийсь сміх зразу урвались. Ніхто не міг-би пояснити, в чім справа, але веселий вираз зник з облич, в очах з'явилась тривога, і пеначе якийсь гніт наліг на всіх. Здавалось, щось важке й невидиме насунулось і обторнуло кожного.

— Ви чули, що він сказав?—спитав стиха професор.

Дівчина глянула на другий кінець стола. Норвежець зник. Вона обернулась до професора.

— Я чула одно тільки слово.

— Яке?..

— Туман, — відповіла вона.

Слово сказано було півголосом, проте воно облетіло стіл, і серце стислось кожному від страшного передчуття...

IV. ЗАГИБЕЛЬ ПАРОПЛАВА.

Капітан і лоцман стояли на капітанському містку.

На перший погляд усе було без змін. Вітерані подихне, океан спокійнісінький. Вікторія йшла біля Китової бухти, за кілька сот метрів від берега. Густий дим з її труб широкою смугою слався за нею в вогкому повітрі; увесь її корпус злегка тремтів, — це свідчило, що машина працює під максимальним тисненням.

Але на сході, саме на лінії обрію, де, немов вузьку смугу, видно було острів Ідж, здіймалась біла хмарка, море на тому місці неначе кипіло й викидало з своїх недрів густі клуби пари. Хмара росла, ширилась, заволікаючи все небо і, як та велетенська снігова куля, котилася на захід.

Це був туман, страшний арктичний туман. Стіною здіймався він на півдні й на сході, відриваючи Вікторії шлях назад. На північ тільки путь була вільна, і Вікторія летіла туди, напружуючи кожний м'яз свого сталевого корпусу.

— Нічого не буде, капітане, — сказав лоцман, — за годину туман буде в нас за кормою. Краще закинути якір в Китовій бухті й перечекати, поки виясниться.

Капітан Штроман знизав плечима.

— Ми йдемо з швидкістю 18¹/₂ вузлів. Буде чудо, коли ми не втечем від туману й не доберемось до бухти Агард. Ви кажете що там гарна постійка? Про Китову бухту цього сказати не можна, сами знаєте, і я не маю найменшого бажання посадити Вікторію на міліну. Про найгірший випадок ми маємо шлюпки.

Капітан помовчав, вагаючись.

Ззаду помітно насувався туман. Велетенською білою марою сунувся він вздовж берега. Спереду було ясно. Холодні, непривітні береги виблискували своїми льодовиками.

— Ходім уперед,—сказав капітан.

Лоцман знизнув плечима:

— І сюди гаряче, і туди боляче, — пробубонів він,—коли-б був північний вітер, то воно звісно...

Отже трапилось так, що капітан Штроман, досвідчений старий моряк, 25 років проплававши щасливо пароплавом, у цю рішучу хвилину зробив помилку; в наслідок цієї помилки загинуло розкішне судно, яке коли плавало в водах Шпіцбергена, і зчинилась одна з найжахливіших в історії мореплавства трагедій.

Пасажири купками стояли на чардаку. Ніхто гаразд не розумів небезпеки, але всі відчували її. Жах охопив людей, неначе гарячка; слова застигали на устах, а очі озирались навкруги: вони хотіли прогнати його жартами, сміялись, для бадьорости хапались за шампанське, але сміх був нещирий, а вино загубило свою силу.

Ніхто не звертав уваги на білий привид, що підкрадався за судном. Всі дивилися вперед, туди,

де було ясно, де сніг виблискував у сонячному промінні. Нічого загрозливого не було видно. Проте переляканим людям здавалось, що Вікторія разом з ними здригалась, передчуваючи щось жахливе.

Іноді почували на обличчях холодний вогкий подих, що від нього застигала усмішка на устах.

Легкий вітер, що знявся з півночі, затримував був трохи туман, і заважав йому посуватись, проте він неухильно сунув уперед. Білий серпанок поволі обгортав берег, і стирав усі контури. Вікторія, неначе її хто підганяв, з шаленою швидкістю летіла вперед.

Над вечір віддалеки стало видно ріг біля Агардської бухти. Коли пролунав звук гонгу, що скликав пасажирів до столу, уже добре можна було розгледіти величезного льодовика, що спускався на берег і далеко вдавався в затоку.

Але в цю мить враз трапилось щось таке, від чого люди неначе поприкипали на місці.

Окремі клапті туману зрідка залітали над пароплавом, немов якісь дикі птахи, і за хвилину неначе велетенський лапатий сніг посипався на нього з усіх сторін, ставши на бій із світлом, і зрештою затопив його своєю вогкою масою.

Туман настиг і захопив Вікторію.

Люди розгублено дивились одне на одного.

Що трапилось?

Сіра мла навколо них ставала все гущіша й непроникливіща. Незабаром не можна було розгледіти навіть сусіда. Де-хто навпомацки добрався до поруччів. Море зникло давно. Навколо сама мла. Вона проходила в кожний отвір на пароплаві і проймала його своєю вогкістю. У цій млі все набуло надзвичайної звучности, чути було що-найтихіший шепіт, найлегший кашель.

Раптом пролунав пронизливий сигнал; він продривив як розпачливий зойк звідкілясь, з надрів судна.

Машина стала.

Величезний пароплав пішов тепер тихо серед суцільного туману.

Пасажири стовпились на чардаку, як сполохані вівці. Команда намагалась їх заспокоїти. „Це тільки туман. Ніякої небезпеки немає в цих водах, бо не може бути ніяких зустрічів. За кілька хвилин якір закинуть і все буде гаразд.“

Фрида сиділа на своєму улюбленому місці, коли насунув туман. Вона встала й пішла, обережно ступаючи по кормі, коли раптом наскочила на Йоргена Братта. Він її шукав.

— Капітан послав мене заспокоїти вас і допомогти, коли-б що трапилось,— сказав він увічливо.

Мені не треба няньки.

Дуже можливо. Але капітан гадає, що й вам може потрібна буде допомога, якщо...

— Якщо?— повторила вона зі стахом у голосі.— Що ви хочете сказати? Хіба єсть якась небезпека? Та кажіть-же!

— Коли не бачиш власної руки, то для судна, звісно, теж небезпека може бути. Але я не хочу бути настирливим...

Десь, зовсім недалечко, розлігся враз неймовірний гуркіт, неначе вдарила гармата, і від неї пішла грімка луна. Чути було перелякані крики.

— Що це таке, боже мій, що це таке?— промовила дівчина зблідлими устами.

— Пусте,— заспокоїв її Братт.— Це тут звичайне явище. Величезна крижина відірвалася від льодовика й посунулася в море. Зараз ми дізнаємось, чи далеко ми від берега.

Не встиг він доказати останніх слів, як велетенська хвиля вдарила в бік Вікторії. Пароплав піднявся на хвилях, але зараз-же знову спокійно пішов далі.

— Та ми біля самісінького берега! — крикнув Братт.—Тут вода йде з швидкістю 6 вузлів! Нас несе просто на шхери, чуєте цей гомін?

— Керму праворуч!—гукнув він з усієї сили своїх легенів.

На капітанському містку також запримітили небезпеку. Пароплав трохи нахилився і лука став.

— Спустити якорі!—гукнув капітан у рупор,—стежити за лотом!

— П'ятнадцять сажнів!—долинуло звідкілясь,—дванадцять сажнів.

Корма затремтіла. Два гвинти закрутилися з скаженою силою, але було вже запізно. Вода несла Вікторію просто на підводні шхери, що суцільним бар'єром загороджують береги Шпілбергену.

— Дев'ять сажнів! вісім сажнів!

За лівим облавком неначе щось задряпало. Пароплав ішов далі. Враз щось сильне штовхнуло. Другий раз. Третій. Вікторія йшла тепер ніби через лезо велетенської пили. Коли штовхнуло в-останнє, вона спинилась, і немов жива істота, лягла на бік, щоб передихнути в-останнє перед загином.

Мить одну панувала глибока тиша. Тоді—здається само пекло розверзлось. Крики одчаю, войки, благання жінок, виття чоловіків—розлягалися в сірій густій млі.

— Заспокойтесь, небезпеки нема! Ми твердо стоїмо!—пролунав у рупор капітанів голос.

Це були його останні слова. Неначе глузлива відповідь на них, з нутра судна долинули чудні й загрозливі звуки, ніби хтось із силою зривав оляху.

За мить, передня частина судна нахилилась уперед, між трубами вихопилось полум'я, розлігся неймовірний вибух, і чорний дим з червоними вликами жахнув із сірої мли.

Казани вибухнули, і Вікторія розкололась на-двоє. По-над льодовиками й по-над скелями покотилась дика, жахлива луна. Від тиснення повітря на мить туман розірвався, і сонячний промінь упав на розколоте судно.

Вікторії не існувало. Де-не-де видно було покалічені, обпалені й закривавлені трупи. На кормі горішнього чардака стояла самотня жіноча постать. Це була французька акторка. Напівгола, з чорним розпущеним волоссям і з божевільним поглядом, вона декламувала Мюссе. Нещасній здавалось, що вона в своїй рідній Франції, на сцені, і мусить в останньому акті вмирати. З гордою усмішкою вона зірвала з себе останню одягу і величним жестом знявши руки до неба, метнулась у туманну безодню...

Мовчання спустилось на Вікторію. Тільки з берега долинав наче тихий безперервний гамір далекої юрби,—гомін льодовика.

V. В АГАРДСЬКІЙ БУХТІ.

Туман завершив свою руйниницьку роботу. Вікторія, розбита й понівечена, лежала на гострих підводних стрімчаках Шпіцбергена. Більше робити нічого було.

За скільки хвилин після катастрофи з'явся сильний вітер і розвіяв туман.

Сонце кидало своє холодне бездушне проміння і на море, і на острів, і на розбите судно з його мерцями.

Коли штевень Вікторії занурився в воду, Фриду й Йоргена Братта змила хвиля. Це врятувало їх від вибуху. Але море не було милостивіше за туман. Вода була льодова, і дівчина зразу зомліла.

Братт був не з тих, що легко здаються. Він схопив довгого зеленого шарфа,—що був на Фридиній голові, обв'язав ним її руки, а кінці зав'язав собі на грудях, і довгими помахами поплив, з дівчиною на спині, до льодовика.

Туман знявся вгору.

За скільки сот сажнів від шхер тяглась піскова коса. В інших обставинах Браттові не було б ніяких труднощів допливти до неї. Але тепер льодова вода та вага на спині виснажили сили й незломну його енергію.

Дівчина ставала все важча, одежа прилипала й тягла вниз, сильна течія односила від берега.

Усе частіше нагинав він голову під воду.

На щастя Фрида враз прийшла до пам'яті. Він відчув, що вона підвела голову йому з плеча й почув її крик кволий, як у пташки, але повний жаху.

Братт на хвилину спинився, розв'язав шарфа й глибоко вдихнув повітря.

— Умієте плавати, фрекен?—спитав він напівповернувшись до неї.

— Умію, але я задубіла вся, і мені болить усе тіло.

— Спробуйте, чи можете ворушити руками й ногами?

— Не можу.

— Мусите!— сказав він суворо—наберіться духу. Від цього залежить ваше життя. Треба боротися до останньої хвилини.

Вона зробила кілька помахів руками по воді. Він допомагав їй пливати, міцно тримаючи її за пояс.

— Так, так!— казав він.— Чудово. Ще кілька метрів, і в нас під ногами буде дно.

Він не помилився. Піскова коса тяглась далеко. За чверть години після того, як Вікторія наскочила на підводні скелі, молодий норвежець ступив на берег, тримаючи на руках напівзомлілу дівчину.

Обережно посадовив він її на камінь.

— Тепер треба братись до діла—сказав він рішучо.—Розтирайте як-найдужче собі тіло й спробуйте бігати.

— Не можу,—прошепотіла вона.—У мене ноги неначе оливом налиті. Ой, леле, що мені робити?

— Треба бігати.

Йому самому зуб на зуб не попадав.

— Біжімо!—він в силю потяг її за собою.

Дівчина спотикалась, падала, благала не займати її, та він не зважав на її благання, і все бігав.

— Тепер краще?—спитав він за скільки хвилин.

— Страшенні кольки в кістках!

— Нічого, так і повинно бути. Будемо бігати, доки не зогріємось. Обіцяйте мені не спинятись, аж доки...—він не доказав і кинувся до берега.

З води виходив лоцман і волочив за собою напімертве професорове тіло. Він натрапив на нього в хвилях.

— Оце нас стільки?—спитав він, глянувши на дівчину, що бігала на сонці.—Усього—четверо... з чотирьохсот? Мене можна теж не лічити. Коли мене викинуло, я дуже забився спиною і щось собі пошкодив у середині. Одної смерти втік, а друга за плечима. Та це й на краще. Я не міг би повернутись додому з такою ганьбою.

Він показав на рештки Вікторії, що виступала з туману.

Братт старанно розтирав професора. Той незабаром прийшов до пам'яті й став на рівні ноги.

— Де ми? найперше спитав він.

Лоцман озирнувся.

— Ми коло нашої мети, — сказав він з гіркою усмішкою.—Це Агардська бухта. Яких п'ятдесят метрів далі на північ—і все було-б гаразд. Але бистрина була дуже сильна. Нас знесло на каміння.

— Агарська бухта?—перепитав професор і лице йому злегка зашарілось.—Це я вмовив капітана змінити курс, і вся вина лежить на мені одному. Як я дивитимусь людям у вічі? Я, тільки я сам винен у всьому цьому нещасті..... Що це за льодовик?

— Рабо.

— Рабо?—прошепотів професор.—Так, звісно, це він, льодовик Рабо. Ось перед мене шлях до мого тріумфу. Але якою ціною!

— Ви забуваєте одно, професоре, — спинив його Братт,—ви забуваєте, що ми опинилися на березі без припасів, без зброї, без палива. Шпіцберген нам нічого не дасть. До Крижаного ф'юрду можна дістатися тільки через льодовики. Генер маємо пізню осінь. Перша завірюха і ми тут загинули,

як руді миші, коли випадково не приїде сюди якесь китоловне судно. Ми врятувались, не потопились, але хто знає, чи не краще було-б це, аніж пропасти з голоду, або замерзнути тут у цій крижаній пустині.

Лоцман знизав плечима.

— Хто з нас найдужчий, — нехай спробує дістатися до бухти Зоссен. Через гірське пасмо—треба днів чотири щоб туди дійти. Останній пароплав з туристами прибуде туди за тиждень. Капітан стане нам до помочи, якщо, звісно, не буде замізно. Сердечна дівчина, — пробурмотів він, дивлячись на невеличку кволу постать, що все бігала.

Братт і собі глянув на неї.

— Ми маємо ще один шанс,—сказав він рішучим тоном,—ми повинні його використати. Скажіть, чи нема тут десь поблизу якої халупи, або що?—звернувся він до лоцмана.

— По той бік бухти є руська „ізба“, поганенька, звісно, низенька, маленька, проте це не поганий захисток від вітру та від снігу. На щастя, палива тут подостатком.

Справді по всьому березі валялися дрова—уламки дерева, дошки... Усе це пройшло довгу путь—аж з гирл великих Сибірських річок, — і його викинуло тут хвилями.

Чоловіки набрали стільки палива, щоб можна було донести, й пішли шукати тієї хати.

Вода капала їм з ніг, ноги підгиналися від втоми, коли вони поволі посувалися по над берегом, і позгинавшись, мало не рачки, пробиралися під льодовиком, що низько звисав над морем. Ніхто не говорив. Мовчання пустині гнітило їх, і розпач сунувся слідом за ними.

VI. СПАДЩИНА РУСЬКИХ КИТОЛОВІВ.

Маленька хатина так уся поросла мохом, що можна було пройти повз неї, не помітивши її. Знати було, що жадна людська нога не переступала її порогу з тої пори, як руські китолови, півтора століття тому, покинули острів і Крижаний Океан.

Вона була збудована з грубих балок і мала 14 ф. завдовжки, 10 завширшки й 6 заввишки. Плескувата покрівля була вкрита шаром землі й великими каменями. Низенько, майже над самою землею, визирали малесенькі віконця. З північного боку були невеличкі сіни з дверима на схід. Двері ледве трималися на завісах; крізь них можна було ввійти в хату, і вони також правили за вікно. На одвірку ще зберігся напис російською мовою: „Сія изба старовѣрская“; нижче на саміх дверях було вирізано ножем чи стамескою: „Еремія Отамковъ“.

Професор здивовано прочитав напис: — Отамков,—сказав він замислено.—Ім'я нагадує мені одну з найдивовижніших у світі робінзонад. Якщо я не помиляюсь, це було 1743 року. Цей самий Отамков Еремія послав на Шпіцберген судно з 14 чоловіками. Воно піднялося до великого фіорду, й тут було затерте кригою. Четверо чоловіка на чолі з братами Химковими подалися розшукувати хату, що її збудовано було ще колись; вона повинна бути десь недалечко. Хату вони знайшли, але повернувшись назад, не знайшли судна. Воно загинуло тої самої ночі. Шестеро чоловіка опинились на Шпіцбергені відрізані від цілого світу. Харчів вони мали при собі тільки на два дні, але в них були рушниці, 12 набойв

кресала, сокира, ніж і невеличкий казанок, — усе, що вони взяли з собою. 12 набоїв — здобули їм 12 оленів, уламки судна давали матеріял для всякого начиння та справилля. З коріння сосни, що занесло водою сюди, кожний зробив собі лука, а тетівки робили з ведмежих сухих жил.

Стрілами вони набили 250 оленів та силу лисів. Так вони прожили собі на Шпіцбергені 6 років, і один тільки з них загинув від цинги. На сьомий рік прибуло до Великого фіорду китоловне судно, забрало їх і повезло на батьківщину. Француз Le Rog, член Академії Наук у Петербурзі записав надзвичайні пригоди цих китоловів.

Я пам'ятаю, ще юнаком читав їх. Так, люди тоді були дужчі, ніж тепер! — додав він зітхнувши.

Братт тимчасом оглядав хату. При одній стіні була невеличка піч, а на лежанці стояв великий чавун, кілька казанків і каганців з риб'ячим лосем. Це все, що збереглось, — ані начиння, ані зброї не було. У кутку стояла велика бочка, вкрита столітнім порохом. У бочці була темна густа рідина, очевидно китовий лій. Біля неї накладено дров, на стіні висів трутник і креміль. — Ну, огню нам не бракуватиме, — зауважив доцман, полегшено зітхаючи.

— У мене, здається, збереглась моя запалка, — сказав Братт, — бензину стане на кілька разів.

Незабаром у старій Отамківській хаті запалав огонь. Братт подався шукати дівчину. Вона сиділа на камені й плакала, але почувши його кроки, намагалась затаїти сльози.

— Ходім до хати, — сказав Братт, — ми розпалили чудесний вогонь, треба нагрітись та обсушитись. Правда, в нас не палати, проте краще, ніж під вільним небом.

Дівчина підвела на нього очі.

— Я не в силі ні про що думати. Невже всі, всі загинули? і капітан Штрома? Усі крім нас чотирьох?.. І що ми будемо робити?.. Що істи?.. Я не розумію нічого. Адже це пустиня! — Цей жахливий край!..

Вона затулила руками лице й заплакала. Братт, повний жалю, нахилився до неї.

— Не треба впадати в одчай, — м'яко промовив він. — Нас троє — чоловіків. Ми не дамо вам загинути. Не губіть надії й мужности!

— Не буду більше. Я не повинна забувати, що я дочка вояка, що був під Седаном та Содовою. Більше ви не побачите моїх сліз. Проте, не забувайте й ви, що я безпорадна й беззаступна дівчина...

— Ви помиляєтесь, серед нас немає й жадного, хто залюбки не віддав-би за вас життя своє. Ви тут так само убезпечені, як у батьківській хаті. Пам'ятайте це. А тепер ходім, гаятись не можна. Нам треба ще багато де-чого зробити. Ви донька вояка й мусите розуміти дисципліну. Ходім!

Він повернувся й пішов, не дожидаючись відповіді. Вона сціпила зуби й з низько похиленою головою пішла за високою постаттю, що хутко ступала в своїй мокрій одежі.

— Бідна моя дитино, — звернувся професор до дівчини, що підійшла до вогню, — яка жахлива доля. Я хоч старий і вже прожив своє життя, а ви така молода, така повна життя!

Фрида всміхнулась.

— А хіба ми не прибули до своєї мети, професоре? Скажіть, а чи це часом не той льодовик, що ви мали назвати моїм ім'ям?

Старий здивовано на неї глянув, і зразу звеселів.

— Фрекен, ви просто чарівна! Ви як сонячний промінь у темряві.

— Можливо, а проте зараз я, мабуть, маю вигляд не такий-то вже... Може де знайдеться гребінець...— вона не доказала, й зашарілась, почувши на собі серйозний Браттів погляд.

— Ви зараз самі господиня на всю хату,—сказав він,—ми йдемо на берег. За ділом. Раджу вам скинути одержу й висушити її коло вогню. Дуже важно не застудитись. Ви тут убезпечені цілком. Через вікно можете бачити нас.

Вона покірливо схилила голову.

— Я зроблю, як ви кажете, але можна спитати, що ви там маєте робити?

Братт замислився на хвилинку.

— Ви відважна дівчина, і вам можна сказати правду,—відповів він,—на цьому березі Шпіцбергена важко щось роздобути. Але, коли-б навіть сюди й зайшли олені, то голими руками їх не візьмеш. Уся надія на Вікторію. Чи так, чи инак, треба до неї дістатись, доки буря та вода не поріпили її. Саме судно розбите й ні до чого не потрібне, але там ще знайдеться багато такого, чого нам до скрути бракує. Насамперед, розуміється, харчі та зброя. Погода непевна, що-хвилини треба сподіватись, що подме північний вітер. Гаятись не можна.

— Яким-же способом хочете ви туди дістатись?—із страхом спитала Фрида.

— Тим самим, що й сюди,—нетерпляче відповів він і повернувся до дверей.

— Пождіть,—спинила вона його.—Ви думаєте, що я страшенно невдячна, ні до чого не здатна дівчина... Правда я така й є. Але перше, ніж ви підете й знову будете важити життям, я хочу вам

подякувати. Я знаю, що сама я загинула-б укупі з іншими.

Він почервонів і так зніяковів, що не знайшов, що їй відказати, і мовчки повернувшись, пішов на берег.

Фрида довго стежила за ним очима.

VII. ЩЕ РАЗ НА ВІКТОРІЇ.

— Що там у вас у бляшанці?—спитав професор,—я чую страшенний сморід.

— Китовий лій з бочки. Мушу признатися, що справді, смердить неймовірно, але він має право на це; що ви хочете,—йому майже 190 років.

— Невже ви хочете його випити?—перелякано скрикнув француз.

— Звісно, ні,—відповів Братт, скидаючи з себе мокру одягу.—Він тільки для зверхнього вжитку. Я гадаю, що як вимащу я собі тіло цією Отамківською спадщиною, то я краще витерплю льодову ванну. Не дуже апетитно, правда, але буває й гірше. Будь ласка, допоможіть мені.

— Знаєте, ви саме така людина, як я собі уявляв,—сказав професор.—Якщо ми колись виберемось із цього клятого Крижаного Океану, то цим ми будемо завдячувати тільки вам.

Лоцман кивнув головою. Його лице з щільно стиснутими губами показувало, що він дуже страждав. З напівприглушеним стогоном він нахилився, й зачерпнувши рукою вонючого лою, взявся натирати ним Братта.

Професор здивовано дивився на постать, що стояла перед ним—втілення сили й міці.

— Де ви набули собі такої мускулатури?—спитав він.

— Де?—Братт усміхнувся. — У пампасах, на Аляс-

ці, серед шукачів золота. Нужда та злидні найкраще загартовують людину. Треба хоч чимось надолужити те, чого позбавлений. У мене ніколи не було нічого в моїм житті, крім фізичної сили, витривалости, та більш-менш доброго настрою.

— Це не аби-що, молодий мій друже. Що-б я дав за малу долю того, чого ви маєте над міру... Та й розмалював-же він вас! Зараз ви маєте вигляд справжнього індійця. Наша молоденька приятелька жажнулася-би, побачивши вас такого... Що треба робити? Чи можемо ми вам допомогти?

— Ні, не можете. Коли я там щось знайду, то зіб'ю плавника й перевезу. Боюсь, що мало там залишилось, усе або під водою, або знищено вибухом.

Сонце заступила хмарка й налетів легкий подув холодного вітру.

— Північний вітер!—з тривогою вимовив лоцман.—Шторм схопиться ще сьогодні вдень. Поспішайте. За дві години ви вже нікуди не потрапите. Пливіть праворуч, на ті крайні шхери, бо вас знесе водою.

Братт кивнув головою, кинувся в воду й поплив до шхер. Пориви холодного, пронизливого вітру налітали все частіше, і по морю побігли баранці.

Професор з опаскою стежив за плавцем.

— Справа життя чи смерти для нас усіх,—тихо промовив він.

— Тільки не для мене,—спокійно зауважив лоцман.—Смерти мені вже не минути. Увесь час наче чиясь крижана рука боляче тисне мені на крижі. Незабаром з мене буде стільки користі, як з тої дівчини, там у хаті. Одного бажав-би, щоб швидче приходив край.

— Годі, мій друже,—ласкаво промовив професор, і сльози покотились йому по змарнілому обличчі,— не занепадайте духом, спочинете днів зо-два, і все минеться.

— Ні... Нільсові Йонсону прийшов решенець та це й на краще.

— Я буду спочивати в тій землі, де мої батьки боролись і страждали. Чимало тут нас лежить, на острові... Довгої зимової ночі Шпіцбергенські собаки виють над ними, а білі ведмеді силкуються добутися до нас...

— Гляньте, він уже там.—Лоцман навіть пожвавішав.—От хлопець, пройде і вогонь, і лід, як той святий Яків Гемскерк.

Молодий норвежець щасливо хоч і не без труднощів дістався до розбитої Вікторії. Судно дуже нахилилось. Облавок пасажирського чардака був над самісінькою водою. Братт міг тільки на силу плазма добратися до сходів на капітанський місток.

Скрізь були страшні сліди вибуху, величезні розколини, валялись уламки зірваних труб, пробивши обшивку, стирчали понівечені частини машин.

На превелику його радість, середній чардак, що на його виходили каюти, потерпів найменше і місцями навіть зовсім не був зачеплений вибухом.

Вікторія розломилась на-двоє, і в розколині між передньою частиною й кормою перед очима Браттові повстало жахливе видовище: затиснуті між понівеченими кавалками бляхи над водою висіли чотири закривавлені трупи, і великі білі чайки розкльовували їх. Ці хижаки Крижаного Оке-

ану, разом з буровісниками, мали сьогодні добру поживу.

Братт похашцем обдивився човни, що були на чардаку; всі вони були порозбивані. Біля корми на воді лежала шлюпка, залита вщерть водою, а між ослонами плавав труп матроса. Цю шлюпку або спустили з-пohвату, коли Вікторія нахопилася на каміння, або може корма, нахилившись, ізсунула її за собою. На щастя, вона була ціла, бо навіть і весла лежали під ослонами. Дух йому піднявся вгору. З таким човном багато можна зробити.

Він хутко видряпався назад на чардак і з усіх сил, з великими труднощами підтягнув його до краю корми. Коли він його підіймав, то вода з нього виллялась і знесла труп матроса; зараз-же його підхопила течія й понесла далі.

Упоравшись з човном, Братт спустився вниз. У ідальні й у буфетній усе, навіть стіни, були зруйновані, і підлога наполовину була залита водою. Обережно пробиваючи собі дорогу серед розбитого посуду, поламаних і поперекиданих меблів, дістався він до камбузу. Тут він знайшов кілька білих скриньок з консервами, окіст гамбурської шинки і величезну шафу, понабивану мішками й торбинками з цукром, з сіллю, з чаєм, з кавою, з рижем, та з усяким борошном.

Усе це він повиносив на гору й поскладав на чардаку. Кухня поруч із камбузом збереглася від руїни, але знати було, що звідти поспішно тікали.

На столі лежала величезна волов'яча туша з устромленим в неї ножем.

Братт скинув її собі на спину, виніс нагору й поклав разом з іншими припасами. Скринька з морськими сухарями, гора свіжого хліба, невеличка діжечка несолоного масла, казанок, дві кастрю-

лі опинились також там. Спустошивши кухню, він пішов шукати гасу, але не знайшов, а натомість натрапив на цілий склад стеаринових свічок, і набрав їх стільки, скільки міг піднести.

Він подіймався з своєю вагою на чардак, коли враз звідкись, із самої глибини долинуло різке рипіння, неначе в безодні загарчав якийсь дивоглядний звір. Розбита Вікторія затріщала по всіх швах.

VIII. ПОЛЯРНА ЗИМА.

Йорген Братт зблід і чим-дуж кинувся на гору. Вікторія здригалась, і корма помітно занурювалась у воду. Здавалося, що якась сила з-під споду сіпала й шматувала нещасне судно. Він спинився й з переляком став прислухатися до звуків, що долинали з глибини. Невже вся його праця марно загинула? На щастя, в-останнє здригнувшись, увесь корпус Вікторії застогнав, як жива істота, і знову став непорушний. Братт зрозумів, що це була серйозна пересторога і, не гаючись, знову спустився вниз. З великими труднощами добувся він до своєї каюти, похалцем відшукав свою рушницю й скриньку з набоями, а також непромокальні чоботи й шкіряну торбину, де був компас та інші потрібні речі. З капітанської каюти він захопив маленького карабіна з набоями та морського бінокля. Йому пощастило також потрапити в каюту молодій дівчини. Вона наполовину була залята водою. Збереглась тільки велика шкіряна сумка, елегантне хутряне пальто, що висіло на цвяху, та портрет літнього вояка. Братт забрав усе це в собою. Він хотів добратися до професорової каюти та вода заступила йому

дорогу. З незалитих водою кают він забрав чемодани, трохи одежі й усі, які знайшов, укривала. В одному місці він натрапив на теплу куртку й штани. Він зараз-же узяв їх на себе й насунув на голову хутрянку шапку, що лежала поруч.

Норвежець працював уже більше години і почував таку втому, що мусів раз-у-раз спинятись, щоб трохи перепочинути. Але треба було поспішати. Вітер дужчав, і на північному сході над обрієм підіймалась темна сива хмара. За допомогою довгого мотуза, що він його порозрізав на шматки, Братт спустив у шлюпку всі знайдені припаси. Робота була повільна й важка. Коли остання дорогоцінна скринька втиснулась поруч із поставцем з маслом, він спустив шлюпку на воду, спустився в неї сам, і, взявшись за весла, з усієї сили став гребти до берега. Позад нього поривчастий вітер, передвісник полярної бурі, уже завивав поміж снастями Вікторії.

Професор аж закричав від радості, коли шлюпка підпливала до берега. Він увійшов у воду й допоміг Браттові витягти її на пісок. Побачивши дорогоцінний вантаж, він в своїм гальсьькім ентузіязмі дійшов до останньої міри. Він став обіймати норвежця, бігав по березі, хапався за волосся сміявся й плакав разом.

— Тепер ви, хоч-не-хоч, а мусите піддужати, — гукнув він до Йонсена. — Ми заживемо по-панському! За тиждень дістанемось до Крижаного фіорду, а там, за місяць, і вдома!

Лоцман не без труднощів підвівся на ноги. — Ну, ну, не кваптесь-но так, — промовив він, силкуючись усміхнутись. — Насамперед треба заходжуватись розвантажувати шлюпку, коли не

хочете, щоб буря геть усе порозкидала. Дуже по-
боююсь, що ця хмара несе сніг. Коли так...—він не
доказав.

Братт запитливо на нього глянув.

— Що ви хочете сказати?—спитав він.

— Те, що ми не доберемось до бухти Зассен,—
прошепотів він.—Доведеться зимувати тут; або,—
відваживши життя,—пливти човном.

Професор не чув нічого. Він запопадливо пе-
ретаскував припаси в хату й наспівував кармань-
йолу, що ніяк не пасувало до його гідности та
поважного віку.

Молода дівчина вийшла назустріч. Вона вису-
шила одержу, вирівняла волосся, взагалі трохи при-
ченурилась і мала чудесний вигляд. Глянувши на
неї, важко було повірити, що це та сама дівчина,
яка кілька годин тому боролась із смертю в хви-
лях Крижаного Океану.

А справді Фрида почувала себе далеко не та-
кою спокійною й бадьорою, як показувала. Сум і
страх перед майбутнім стискали їй серце, але во-
на поклала не губити мужности й не надокучати
іншим своїми сльозами.

— Ось і ми з цілою коморою Вікторії,—весело
гукнув професор, розмахуючи окістом,—тепер бо-
ятись нічого.—Çа іга! Çа іга!

— Невже шинка? О, в нас буде розкішна вечеря.
На щастя, тут знайдеться розумна жінка, що по-
трапить її приготувати,—додала вона всміхаючись.

Незабаром маленька руська хатина стала пов-
на припасів, принесених з шлюпки. Фрида ра-
дісно скрикнула, коли в дверях з'явилася її велика
шкіряна сумка, а за нею гора уквивал і подушка.

Ледве встигли внести останні речі й позаконо-
пачувати віконні діри, як у повітрі залітали клап-

ті снігу й завила хуга, яка не часто буває й на Шпіцбергені. Короткому полярному літу прийшов край. Сніг посипав і поховав його за одну ніч. Буря принесла за собою смерть, і вбила все, що встигло пустити паростки в цій холодній полярній пустині.

ІХ. ПЕРШИЙ ДЕНЬ МИНУВ.

Четверо людей, що врятувалися після загибелі Вікторії, опинились замкнені на неприяжному березі Шпіцбергена. Сніг, спочатку м'який, і наполовину з дощем, був тепер колючий і різав лице. Під натиском вітру величезні його клаті летіли горизонтальними лініями й щільно застелювали землю. На щастя, Отамківська хата міцно збудована з грубих балок і розрахована на довгу полярну ніч. Заховавшись під низенькою покрівлею, вона не боялась ані холоду, ані вітру. Навколо скиглила й голосила хвижа, а в хаті було тепло і, навіть, неначе захистно. Палива запасли на скільки тижнів і склали його в сінях.

Чоловіки заходилися сортувати припаси, взяті на Вікторії. Скриньки й мішки зайняли мало не половину всієї хати. Усе їстівне поскладали в куток, що виходив на північний схід. Знати було, що він і раніше правив для цього. На великому столі, що його, коли треба, можна було підвісити на гаках до стіни, і досі були сліди ножа.

Лоцман набрав теплої води з Отамківського чавуна, що стояв біля вогню, і заходився шкребти й мити стіни й підлогу. Тепло підживило його й повернуло йому інтерес до життя.

Братт, за допомогою старої стамески та кількох ваїржавлених цвяхів, намагався зробити з

укривал запану, щоб відділити при південній стіні невеличке містечко.

— Що це буде?—зацікавлено спитала Фрида.

— А ось побачите,—засміявся він.

— Хіба ви не бачите?—втрутився професор, розвішуючи одяжу на цвяхи, що залишилися в стіні,—це буде будуар, справжній жіночий будуар для нашої принцеси.

Дівчина спалахнула.

— Я завдаю вам занадто багато клопоту. Ліпше було-б і для мене і для вас, коли-б я залишилась там, де тепер інші...

Її голос злегка затремтів.

— Дуже помиляєтесь,—палко заперечив професор.—Тут, у цій Отамківській хаті, ви наша добра фея. Ви підтримуєте нашу мужність і в хвилину небезпеки натхнете нам енергію. Повірте, в нас ще не вмерли лицарські почуття, або як хочете назвіть їх.

— Будуар готовий,—урочисто сповістив Братт,—і переніс за завісу важку шкіряну Фридину сумку.

— Боюсь,—казав він далі,—що нам доведеться дуже потурбувати фрекен. Ми всі вмираємо з голоду. Не завадило-б щось ізвісти. Я пропоную чай, шинку й бутерброди. Усе, що треба, ви знайдете, фрекен, у нашій новій коморі. Скворода на печі, води Йонсен уже приніс. В укривалах загорнута скатертину. Я загорнув у неї тарілки, ножі й виделки. Візьміть і накрийте стола. На честь нашого першого вечора на Шпіцбергені можемо дозволити собі розкіш і засвітити дві свічки. У кутку стоять два старі глечики з вузькими шийками. Будь ласка, дістаньте їх, вони чудово будуть правити за свічники. Там-же й сірники. Тільки бережіть їх, ми маємо всього одну

начку, allez, mademoiselle, faites votre devoir, s'il vous plait!

Дівчина здивовано на нього глянула широко розкритими очима. Його владний тон різав їй вухо. З язика мало не злетіла гостра відповідь, але вона стрималась і мовчки взялась до роботи.

Братт заніс за запону кілька укривал і подушку, єдину, що він захопив на Вікторії. На широкому ослоні, що стояв при стіні, він зробив постіль. Правда, вона була тверденька, без сінника, з одною тільки подушкою, зате укривала були грубі й м'які. У стіну він забив два цвяхи, у головах поставив скриньку з консервами, уставив свічку в дірку, пробиту в дощці, і поруч поклав два англійські романи, що їх він знайшов у своїй торбині.

Професор тим часом заходився впорядковувати чемодани, що їх Братт з-похвату й навмання забрав з кают. Там були речі, яких їм тепер найбільше бракувало, білизна, светри, взуття. Серед них знайшлись два електричні ліхтарики, запас цвяхів, скринька з цілим знаряддям усяких інструментів, скринька з усім справиллям до шитва,—власність якої-небудь хазяйновитої акуратної німкені,—цукерки, шоколад, цигари і навіть люлька й калитка з тютюном, що спричинилось до повного захвату професорового.

— Здається, що нам нічого не бракуватиме,—зауважив він і з задоволенням виглядом глянув на стіну, всю позавішувану одежек, хутрами, теплими шкіряними козушками, що під ним вишикувався цілий батальйон поважних черевиків та чобіт.

— Одежі стане на всіх, нема тільки теплих рукавиць. Якщо ніхто не має нічого проти, то я беру собі цього теплового халата, та тютюнового коліру

капці. Цей гарнітур найбільше пасуватиме такій ученій сові, як я. Панчохи також саме на мої худі ноги. Я не боюсь їх замочити, але в мене завжди від цього нежить.

— Нежить,—зареготав Братт,—тут на Шпіцбергені! Ні, вам уже доведеться з ним розпрощатись. У цьому кліматі нема інших хвороб, крім цинги. Коли з острова нічого иншого не вийде, то у всякім разі він може обернутись у санаторію для туберкульозних усього світу: у тутешньому повітрі нема абсолютно ніяких бактерій. 1898 року доктор Левин, швед, дослідив 20.000 літрів повітря в різних місцях на острові, і нігде не виявив присутности бактерій. Для своїх бактеріологічних дослідів він брав також воду, сніг та лід і знайшов дуже невеличку кількість бацил.

Нещодавно один німець, професор у Штутгарті, надрукував навіть дві статті про блискучі умови Шпіцбергена як курорта для туберкульозних. — Отже, ми можемо дихати тут на повні груди. Дуже приємно. Нежить—це нещастя цілого мого життя. Він мене з дитячих літ переслідує. Я певен, що в мене й ніс загострився від того, що я вічно стискаю й тягну його хустинкою. Справді, це дуже дивно, сьогодні я повинен-би страшенно застудитись, а я навіть разу і не чхнув... Чим це так смачно пахне? — несподівано перебив самого себе професор.

В хаті сильно запахло смаженою шинкою. Фрида тримала над вогнем велику сковороду і зграбно, як справжня господиня, перевертала кавалки шинки. Червонявий відблиск від вогню падав на її невеличку постать, з ніжними, делікатними рисами і темними, мрійними очима.

Лоцман нарізав хліба складаним ножем.

Стіл, застелений білою скатертиною, що на

ньому стояли чотири тарілки й лежали дві виделки й три ножі, мав чепурний і привабливий вигляд серед примітивної обстави.

Великий кавалок швайцарського сиру, слоїк з повідлом та тарілка з маслом тільки трохи нагадували лукулівські обіди на пропащій Вікторії.

Фрида поставила гарячу сковороду на плескочивий камінь, що його, не маючи нічого іншого, поклала на стіл.

— Панове,—урочисто оголосила вона, вечеря готова.— Професоре, прошу вас подати руку вашій дамі.

Старий учений в захваті звинувся вушем і, низько вклонившись, запропонував дівчині руку.

— Прошу вибачити,—сказала вона з усміхом, садовлячись на ослона,—де чого бракує, не всі мають ножі й виделки, а про чашки вже я мовчу: їх зовсім немає. Чай будемо пити з шклянок. В руській хаті й треба його пити по-руськи. Пане гофмейстре, прошу вас поналивати чаю. Але будьте обережні; коли трісне хоч одна шклянка—ви позбавитесь звання!

Лоцман усміхнувся. За кілька годин він став иншою людиною, і біль у крижах, очевидячки, затих. Професор сміявся, як мала дитина, і говорив не вгаваючи.

— Ви гасконець?—спитала дівчина, щоб хоч чимнебудь угамувати його балаканину.

— А ви звідки знаєте?—здивувався він,—ви вгадали. Я земляк Генриха Наварського. Я вславився своєю балакучістю, нахабством і апетитом.

Учена людина щиро заходилася коло смаженої шинки.

Цей перший вечір на Шпіцбергені надовго зам'ятали вони. У печі жеврів жар, на столі в глечиках горіли дві свічки. Химерні тіні тремтіли

й бігали по стелі та по стінах хати. На дворі скиглила й ревла хуртовина. Здавалось, що там, серед суцільного мороку, точився смертельний бій. Кволе, бліде полярне літо з його чистими, ясними, як акварель, барвами, боролось з чорною полярною ніччю, що на нього наскочила. Тисячі живих істот хилили голову під її ударами, уся полярна флора гинула під її натиском.

Жар у печі взявся попелом. Дівчина забралась у свій куточок за запону, а чоловіки розташувались по ослонах.

Братт лежав і пильно дивився на останні іскри, що ще жевріли під попелом.

Що це був за день! Він почував страшенну, втому. Тіло йому все боліло, проте на сон не брало. Перед очима ставав край казок і легенд, край, де життя гине серед небезпек та нестатків, а щастя розцвітає серед могил.

Враз почув він легкий, ледве чутний звук. Він прислухався. Жалібний звук пролунав ще раз. Він долинув з-за запони. Фрида схлипувала, заховавши голову в подушку.

Х. ТІНІ МИНУЛОГО.

Молода дівчина проспала 12 годин. Як вона прокинулась, то в хаті вже нікого не було. Вона відхилила запону. Вікна були порозконопачувані, і ясне світло засліпило їй очі. Буря вщухла, але повітря було таке холодне, що вона зараз-же сховалася знову під укривала. Сон відсвіжив її, хоч усеньке тіло без звички нило від лежання на дошках.

— Коли-б тільки батько мій знав, що доводиться терпіти його улюблениці!—майнула в неї мимоволі

думка.—Коли-б він тільки побачив цю смердючу хату, де мало не б'ється головою об стелю, і де вона мусить жити з трьома чужими чоловіками! Що буде, коли ніхто не стане до помочи? Страшно, навіть про це подумати. Хоч-би ліжко було людське.

Пролунали неначе чийсь кроки. Вона прислухалась. Нікогісінько. Але що це? На скриньці, що правила їй за нічний столик, стояла чиясь фотографія. При тьмяному світлі, що пробивалось через запону, вона розгледіла лице з пишною бородою. Ой, леле, та це-ж її батько! Дівчина враз підвелася на ослоні, схопила портрета обома руками й обсинала його поцілунками. Крізь сльози, що градом її обсинали, вона жалібно розглядала дороге лице. Батько неначе живий дивився на неї з рямців, і їй здавалось, що вона чує його голос. „Терпи, Фридо. Треба з гідністю вийти з іспиту“...

Фрида скочила з ліжка, взула чоботи й відхилила запону. На столі стояла вода, лежав кавалок мила, а поруч клантик паперу, де було написано: „Постарайтеся приготувати обід на третю годину“. Ні підпису, ні звертання.

Фрида глянула на хронометра, що висів на стіні. Було пів-на-третю. Вона навіть почервоніла. Як можна було так довго спати? Забувши про вмивання, вона зараз-же заходилася коло обіду. Все потрібне було вже приготовлене. Дрова лежали в печі—треба було тільки підпалити,—бляшанка з свіжим м'ясом відкрита, кастрюля налита водою, посуда помита й поставлена на місце, вся хата заметена й прибрана.

Коли в печі запалав вогонь,—зразу стало тепло й затишно.

Дівчина виглянула за двері й аж скрикнула,

здивувавшись. Перед нею був зовсім новий краєвид. Навкруги—самий тільки білий, сліпучий сніг, далі за ним, до самого обрію, сиве, як оливо море, а над головою бліде, холодне небо.

Хату занесло снігом мало не до самої покрівлі. Від дверей вузька стежка, протоптана в глибокій кучугурі, простувала до берега. Чоловіки очевидячки були там. Вона вирнула в бік Вікторії. Судно зникло. Над водою тільки де-не-де стирчало чорне каміння, що об нього воно розбилось. Знявши з стіни бінокля, дівчина стала уважно розглядати весь східній берег. Нігде жадного сліду розбитого пароплава. Вона важко зідхнула. Який це для них усіх удар! Там ще було чимало такого, що стало-б їм у пригоді.

Далеко на березі Фрида вгледіла й своїх товаришів нещастям. Вони поволі гуськом тяглися по снігу. Братт звісно був попереду й протоптував стежку. Тут, на Шпіцбергені, він сам і працював за всіх, і за всіх розпоряджався... боже, коли-б хоч бульйон хутчій кипів! Їй страшенно їсти хочеться. А які-ж то, мабуть, вони голодні, стільки часу попоходивши по снігу!

Вона похапцем застелила скатертиною стола, принесла тарілки, порозкладала ложки, ножі, виделки, й поставила слоїка з французькою гірчицею та другого з пікулями—вони також збереглись. Пораючись серед хаосу ковбас, коробок із сардинками, желе, майонезів і звалених на купу всяких інших припасів, вона натрапила враз на вазу з квітами. В ній залишилось кілька напівзів'ялих троянд.

Фрида аж зблідла від хвилювання. Вони були дружнім привітом далекої цивілізації, вістю з ма-

ленького північного міста, що повз нього Вікторія пройшла днів 8—10 тому.

— Мольде—місто квітів,—пояснив капітан Штротман, коли корзину з трояндами подали на чардак.—Воно справжній рай серед насуплених, повитих снігом скель.

Квіти доволі добре збереглись. Відсвіживши їх, вона поставила вазу серед столу. У напівтемній кімнаті стало зразу неначе веселіше. Гості ясного літа принесли з собою й легку тінь його радості.

Незабаром підійшли й чоловіки. Чути було, як вони оббивали з ніг сніг на порозі.

Фрида відчинила двері.

— Добридень, панове!—весело привіталась вона.—Зараз буде обід готовий. Кухар сьогодні трохи заспав, але коли гофмайстер буде ласкавий, і понарізає хліба...

Чого у вас усіх такий похмурий вигляд?—враз перелякалась вона,—щось трапилось серйозне?

— Це як на це подивитись,—пробурчав Братт. Ви вже, мабуть, бачили.—Вікторії більше нема.

— А що найгірше,—перебив його професор, цокаючи зубами від холоду,—наша шлюпка розбилась об побережні скелі. Пробито бока. Вона ні до чого більше не годиться. Ми як миші в пастці, замкнуті в цій клятій Агардській бухті. Погриземо сала, доки стане, а там і край.

— Дурні балачки—гостро спинив його Братт,—ще бракує, щоб ми, склавши руки, покірливо ждали. Як нам доведеться тут зимувати, ми мусямо бути до цього готові. Головне не губити бадьорості... Дивіться, що це? Троянди. Справжні!—промовив він здивовано.

— Троянди...—повторив професор, уперше помітивши квіти.—А ми, це бідкаємось. Яка краса!

Зовсім, як у мене в Провансі! Зразу стало так затишно, що я ладен прожити тут усе життя! А який чудовий пах з кастриолі!

— Бульйон із свіжини. Вісім порцій!—сповістив із задоволеним виглядом лощмам.—Що-до мене, я голодний, як той білий ведмедь серед зими.

Дівчина розгублено водила очима то на одного, то на другого і не знала, чи плакати їй, чи сміятись. Професор забув уже про свої бідкання. Від його меланхолії їй сліду не лишилось. Неначе вітром її здуло з нього.

— Великошановна подруго нещастям, у вас на носі саджа!—скрикнув він у захваті.

Дівчина спекла рака.

— Що ви кажете? Саджа?—вона засоромлено обвела очима хату, немов-би шукаючи дзеркала. Глечик з водою спинив її погляд.

— Адже-ж я сьогодні їй не вмивалась...—згадала вона їй стала старанно терти собі лице своєю хусткою.

— З чим вас і вітаю,—сказав Братт.—Скоро нам доведеться геть зовсім занехаяти свою зовнішність. Коли людина змагається за своє життя, їй не до того, чи є в неї саджа на носі чи ні. Нансен повернувся з своєї полярної експедиції в такому вигляді, що довелося ножем ізшкрібати з нього тіменицю. Але тим часом ще до цього далеко, а через те, чи не випити нам по шклянці пива за обідом?

— А звісно випиймо!—зараз-же згодився професор,—а потім з дозволу фрекен, викуримо по цигарі. Проте життя не погана штука, хоч і на 78⁰ широти. Ходім обідати.

На столі парував бульйон, і це чимало піднесло загальний настрій. Вони сиділи круг столу тіс-

ним приятельським колом і ділились ножами й виделками. Вісім порцій хутко впорали. Чудово свіже пиво й добра цигара остаточно прогнали сумні думки. Блакитні клуби диму химерними кільцями підіймалися до низенької стелі Отамківської хати. Вони навівали мрії і приємно затуманювали свідомість людей, близьких до розпачу.

Перед ними ставали образи далекого минулого, коли люди Отамкова проводили очима самотнє вітрило, що зникало за Агардським рогом, а в повітрі закружляли перші сніжинки, передвісники жахливої полярної зими.

— Так, вони теж сиділи тут, ці безталанні китолови з Архангельська, — перервав мовчанку лоцман, — біля такого самого вогню, за цим самим столом.

Бліді, змарнілі, з потьмареними очима, вони справді колись сиділи тут, у цій задимленій халупі. Лій у лямпі не так світив, як чадив, а темрява стерегла в усіх кутках і готова була їх геть поглинути. Розбиті духом, потомлені, отупілі, вони хапалися за життя, як могли. Щоб вигадати собі якусь працю, вони зав'язували вузли на кодолах, щоб потім їх знову розв'язувати, пороли шви своєї хутряної одежі, а потім знов їх зашивали:

День і ніч вони стежили один за одним, щоб ніхто довго не спав і не загинув від цинги. Як тільки на когось нападуть сопливиці, то вона підступає до нього.

— Так, вони сиділи тут... — сказав схвильованим голосом лоцман. Іноді їм здавалось, що вони чують далеке виття... „Шпіцбергенські собаки!“ — перелякано шепотіли вони. Бідолахи вірили в цих казкових собак, вірили, що вони вихрюють по хвилях і сіють цингу. Вони...

Лоцман не договорив і глянув на зблідлі обличчя поруч із ним.

— Чуєте... вони виють.

Братт підвівся з місця.

— Ви хворі, Йонсене,—сказав він м'яко.— У вас гарячка.

Лоцман нахилився вперед.

— Ні, я не помилився,—прошепотів він,—слухайте, от знов...

Справді, звідкись, іздалеку долинуло ледве чути-не тужливе виття, неначе щось живе конало й благало рятунку.

Фрида схопила Братта за руку.

— Який жах! Що робити?

— Підемо шукати звіря,—з удаваною усмішкою відповів норвежець.—Якщо він ще живий, запро-симо його обідати.

Він схопив рушницю й миттю вибіг з хати; за ним побігли інші.

Виття стало чутиніше. Воно долидало з льодовика.

По його краю, борсаючись і загрузаючи в снігу, ліз якийсь білий звір.

Він з одчаю скочив униз і на сажень угруз у сніг. Братт побіг йому на поміч. Виявилось, що це великий ескимоський собака, який мало не здихав з голоду.

Норвежець приніс його до хати й обережно поклав перед вогнем. Собака не ворушився й тільки поглядав на всіх своїми розумними темними очима.

— Він здихає, його треба добити, сказав лоцман. Фрида нагнулась над нещасною твариною й ласкаво її погладила. Пес повернув до неї голову й лизнув її руку.

— Він буде жити! сказав Братт рішучим тоном.—

Мати таку собаку—велике щастя. Я їх знаю. Він нам он як стане в пригоді зимової пори. Це найкраща тварина, щоб возити санки. Він ще молодий, йому не більше, як сім років. Цікавий-би я знати, від кого й де він відбився. Дивіться, він уже вибрав собі господиню.

Справді, ледве підводячись, собака поклав голову на коліна дівчині.

ХІ. ТЕМРЯВА Й МОРОК ПОЛЯРНОЇ НОЧИ.

Дні минали—один, як другий.

На найвищому місці Агардського рогу безталанні мандрівці поставили ф'лагштока з Вікторії, що його викинуло на берег. Замість прапора повісили жовте укривало. Але зима, видно, перелякала всі китоловні шкуни. Раз тільки лоцман розпізнав через бінокля невеличке судно, що обтигло ріг. Усі позбігалися на його крик і робили все можливе, щоб привернути увагу, — кричали, стріляли, підіймали й спускали прапора. Судно не спинялось, ішло все далі на південь, аж доки зовсім не розтануло в тумані. Разом з ним загинула й остання надія. Правда, вони зробили дві одчайдушні спроби перебраться через льодовика Работта через скелі Едвардс, але обидві ці спроби зазнали поразки. Не маючи ні полозків, ані саней, було безглуздя пробувати цим шляхом дістатися до бухти Сассен, не кажучи вже про те, що зимова станція, що там була, навряд чи могла-б їм багато допомогти. На великому Фіорді з'явилась крига, і китоловні судна, напевне, давно вже подалися геть.

Був кінець вересня. Дні в очах меншали. Сніголюби,—єдина снівоца пташка на острові, — до-

співали свою останню пісню й полетіли у вирій. Інші пташки, тікаючи від снігу й від криги, ще раніше почали свій відліт. Не рушали самі тільки Шпіцбергенські білі куріпки.

Братт був зайнятий цілими днями. Уранці, як ще нікому й на думку не спадало вставати,—він, скинувши на спину рушницю, йшов полювати. Повертався тільки на сніданок, коли його товариші сиділи вже за столом, і приносив, звичайно, цілу низку всякої птиці.

Бой завжди ходив з ним. Чудовий собака став улюбленцем усім. Дівчина доглядала його, як дитину, і дужий пес зовсім виходився. Цілу ніч, як найвірніший сторож, спав він біля ліжка у своєї господині, але вранці завжди зникав разом з Браттом здобувати припасів про довгу зиму. На полюванні ніхто не міг з ним зрівнятись. Він незабаром вивчився пильнувати дичину. У нього був особливий спосіб ніби підморгувати одним оком, коли куріпка ховалась десь тут поблизу. А коли це був тюлень, — Бой рішучо сідав на сніг і не рухався з місця, помахуючи своїм білим хвостом. Тільки лис розбуркував у ньому кровожерні інстинкти. Варто було йому тільки показати десь свого гострого носа, як Бой вихорем мчав по снігу й гнав сіро-блакитного хижака.

За допомогою собаки Братт запас на зиму чимало всякої дичини. Професор білував лисів та тюленів і виявляв у цьому надзвичайний хист.

Лоцман шив для всіх одежу з оленячого хутра. Він почував себе з кожною дниною все гірше.

Фрида незабаром зробила неприємне відкриття, що її одежа зовсім не пасує там, де треба працювати, щоб прожити. Не минуло й місяця, як убрання все було в дірках, дарма, що вона що-

разу зашивала його. Хутро, хоч вона ще в ньому не мерзла, теж зовсім не подобало, коли доводилось часом мало не по коліна брести мокрим снігом.

— Треба вам буде пошити справжню зимову одяжу, — сказав якось Братт, коли вони збирали на березі паливо, загрузаючи в снігу. — Ваше незабаром на плечах не буде триматись. Коли-б на вас не светр, то ви й тепер-би давно вже змерзли. — Але з чого? звідки взяти матеріялу? До того-ж я й шити добре не вмю. Коли-б була кравчиня? Мені й самій иноді соромно, що я така обдерта. І що не день — то нова діра. Просто жах! Особливо, коли призвичаєний до... тільки, не думайте, будь ласка, що я скаржусь!

— Кравчині тут, розуміється, немає, але наш лоцман потратить пошити все, що треба; от він вам і поше найкращу, наймоднішу сукню.

— Хіба? а з чого?

— Ми матеріял знайдемо там, — він показав на бухту. — Хутро з тюленів — найкращого ґатунку. Я на цім тижні забив їх семеро, а Йонсен вичинив уже шкурки з них. Цими днями візьме з вас мірку. Тільки я сподіваюсь, що ви не захочете шити спідницю; це незручно, та, правду кажучи, я й не чув зроду, щоб їх шили з тюленячого хутра.

— Невже ви пропонуєте мені ходити в...

— У чоловічому вбранні, — договорив він, — звісно, не зовсім, ви тільки обернетесь у справжню ескимоську дівчину. Йонсен добре знається на grenландських модах і чудово поше. Ні, будемо говорити серйозно, — казав він далі, побачивши, який нещасний вираз з'явився в неї на обличчі, — треба до всього пристосовуватись. Від цього залежить, чи переживемо ми зиму, чи ні. Як настане холод,

ви не встигнете й пальцем поворухнути, як замерзнете в своєму хутрі, або мусите сидіти в хаті коло печі, а це найгірше. Вам конче треба загорнутися в тюленьчі шкури, і нічого тут особливого нема.

Вона крадькома на нього глянула. Молодий норвежець мав далеко не елегантний вигляд: волосся виросло довге, давно не голене лице обросло бородою, червона хустка на шиї — усе нагадувало їй матросів на Гамбурській набережній. Але розумні пильні очі, спокійна енергія, що виявлялася в кожній рисі обличчя, в кожному рухові тіла, викликали в ній глибоку до нього довіру. У бальовому залі він, не мав-би успіху, професор правду казав, але тут, серед жаху и нестатків, серед цієї похмурої мертвої природи—він як раз на своєму місці.

— Що-ж мені инше лишається, як не коритися наказові?—сказала вона.

— На жаль, нічого не лишається. Що ти на це скажеш, Бой?

Собака глянув на одного й на другого своїми темними очима й поклав голову на лани.

— Бачте,—сказав Братт,— Бой розуміє, що нам треба. Я знаю життя на 70° широти. А ви нова людина, „короткорогий“, як кажуть на Алясці. Виходить, цілком натурально, що мені доводиться командувати, чи не так? За два тижні сонце підіб'ється вгору в-останнє. Три місяці будемо жити серед темряви. Ви чули, що лоцман казав; він добре знає весь жах полярної ночі. Нічого не допоможе замикатися в хаті й тремтіти в переляку, навпаки, треба бути діяльним, треба рухатись, — у цьому тільки й є рятунок. І треба так одягтись, щоб можна було рухатись; тюленьче хутро в ніг до голови, і тепло, і зручно.

— Зручно?

— Безперечно! Ви заліжете в нього, як у мішок для спання, застібнете ремінці, насунете шапку на голову—та й усе.

— Дуже я буду гарна!

— Будете така, як треба. На жаль, ми не в замку якомусь у Гамбурзі, а в препаскудній халупі на Шпіцбергені. Треба пристосовуватись до обставин. Завтра почнемо вчитися стріляти.

— Як-то? Я буду стріляти?

— Авжеж, звісно! Ви підете полювати зо мною та з Боєм. У одному чемодані є невеличкий карабін. Він наче саме для вас добраний. Спочатку будете стріляти в ціль, а тоді звикнете й станете полювати на тюленів та на білих ведмедів.

— Ви, здається мені, занадто високої гадки про мої здібності.

— Побачимо. Усе, чого ви навчилися досі, що знали раніше, не має тепер для вас жадної користі. Треба починати знову, бо справа йде про боротьбу за життя. Ви мусите загартувати своє тіло, привчити його до холоду, голоду й до страждань. Так само й морально мусите себе загартувати, щоб не занепасти духом. Тут легко впасти в меланхолію,— це найстрашніша хворість полярної ночі. Підведіть голову, фрекен! Веселе обличчя для нас має далеко більшу вагу, аніж цілий табун оленів.

Вона засміялась.

Над головами їх, без краю високо летів ключ диких гусей. Сильно працюючи крилами, линули у вирій останні птиці, що тікали від довгої полярної ночі.

ХІІ. У ПІВНІЧНОМУ СЯЙВІ.

Дванадцятого жовтня сонце з'явилося в-останнє. День погас не зразу. На заході, як сонце зайшло, ще де-який час видко було присмеркове світло, але таке кволе, що трудно було розглядіти мушку на рушниці.

Цього дня Фрида одержала своє тюленяче зимове вбрання. Лоцман уже ледве рухався, проте по десять годин на добу сидів і шив, майже не встаючи з місця, робота відганяла сумні думки, й підбадьорювала людину, що занепадала з кожною дниною. Професор не відставав, і собі вичиняв шкури, а Братт різав і лагодив ремінці на зав'язки.

Дванадцятого жовтня закінчено всі три вбрання. Собі лоцман не захотів і шити.

— Мені не придасться,—пояснив він.

Найретельніше він працював над вбранням дівчини. Він пошив його з поясом і з широким коміром з сіро-блакитного лиса, що зав'язувався тільки червоною стрічкою, на яку випадково натрапили в одному з чемоданів. Убрання урочисто їй дали до рук, і вона, вислухавши інструкції, як у нього залісти, пішла за свою завісу. Професор і Братт були в повному захваті від своїх убрань, хоч Йонсен для них шив без ніяких прикрас.

Професор походжав по хаті в своєму новому вбранні, як той индик.

— От тепер людина стала людиною і вийшла, так би мовити,—з мороку льодовикової доби! — казав він. — Я тепер почувую себе одною з казкових істот кам'яної доби. Коли-б у Сорбоні могли мене бачити...

Він струснув своєю лев'ячою гривною й погла-

див рукою кудлату бороду, що надавала йому звсім дикого вигляду.

Фрида визирнула з-за заплони.

— Ви, як я бачу, дуже задоволені, — сказала вона. — Вам нічого, ви звикли ходити в...

— У штанах, — договорив професор, сміючись. — І ви, фрекен, називаєте це штанами? та це-ж справжня спідниця! Останній крик моди! Просто від Ворта. Виходьте, фрекен, і покажіться нам. Кравець з Парижу, — наш приятель Йонсен горить бажанням глянути на витвір своїх рук.

— Мені дуже ніяково. Краще погасить одну свічку. Так чудно...

— Пусте, фрекен, не треба бути такою сором'язливою. Ходіть сюди й дайте на себе помилуватись.

— Правда, є на що помилуватись! Я не сперечаюсь, що це практично, але... зробіть мені ласку, не дивіться на мене!

— Еге, фрекен, та ви, виходить, кокетка?

— А ви що думали? — Вона невесело всміхнулась і відіпнула заплону.

— Леле! та яка-ж ви красуня в цьому хутрі! — Професор навіть схопився за голову, — справжня полярна королівна! Треба признати, що Йонсен добрий майстер!

Дівчина вся зашарілась, засоромившись, і глянула скося на Братта: він не дивився на неї.

— Трохи вільний пояс, — сказала вона, щоб трохи перемінити розмову.

— Можливо, — погодився Йонсен, — але тут не підперізуються тісно, і на балъ ви нескоро потрапите.

— Авжеж нескоро, — сказав професор. — Боюсь тільки, що в нас самих буде балъ, коли свічки

всі згорять, а навколо запанує надовго темрява! Тоді не один келих вихилимо на честь тюленів, що чемно віддали нам свої теплі хутра.

Фрида мовчки переводила очі з одного на другого. Нерівне світло стеаринової свічки освітлювало всю її невеличку постать. Дівчина дуже змінилась і мало-що подібна була до делікатної елегантної пасажирки Вікторії... Бруд і саджа не помилювали її блілого схудлого личка. Руки згубили від роботи. Волосся давно одвикло від шпильок і спускалось без ладу кучерями по плечах. Очі тільки залишились такі самі темні й променисті; вони були мрійні як і раніше.

Місяць життя на Шпіцбергені відбився й на її вдачі. Життя жорстоко від неї відвернулось. Дівчина виплакала всі свої сльози й тепер спокійно ставилась до всіх нестатків. Вона була вищезнена, звикла до лестошів, а тепер боялась тільки одного—щоб про неї не думали погано її самовіддані товариші, що розділили з нею її гірку долю.

Коли-б її гамбурзькі приятелі її побачили! — не вперше промайнуло їй у голові.— Коли-б вони глянули, як вона живе серед полярної пустелі, в хаті, гіршій, ніж найнужденніша халупа, і смажить рибу, або походжає в тюленячому вбранні й стріляє з рушниці, а навкруги морок і холод, що від нього терпнуть пальці! Тільки уявити собі, що вмиватися доводиться не частіше, як два рази на тиждень.

Братт звівся раптом на ноги.

— Слухайте!—прошепотів він. Бой з легким гарчанням підійшов до дверей, але не виявив особливої люті.

— Може білий ведмідь? — висловив свою гадку професор.

— Ні,—відповів Братт,—Бой-би поводився зовсім инакше, він-би не так показав зуби. Там на березі гуляють якісь інші панове.

Скинувши на спину рушницю, він швидко вийшов з хати.

Фрида насунула шапку і вийшла й собі за ним. За дверима обоє вони мимоволі спинились. Безхмарне небо здавалось темнозелене. Низько над морем стояв блідий місяць, а між Арктуром та Оріоном переливалось і виблискувало широке пасмо світла. Воно все було в рухові, мінилось усіми барвами і що-хвилини міняло кольори. Небо палає світляними рефлексами, що виблискували, і як мечами пронизували етер. У їх фантастичному освітленні велетенські прозорі крижані гори, що швидко пливли на південь, іскрились і переливались усіми барвами на темній поверхні моря. — Яка краса!—мрійно вимовив Братт,—тут краса і жах ідуть поруч. Мовчання й пишнота смерті! Так само північне сяйво кидало свої снопи, коли Бернете знайшов свою смерть серед пловучих крижин, і так само яскраво палає над місцем вічного спочивку Тобізена, Матпласа й інших.

Фрида здивовано на нього глянула. У неї очі були вогкі. Їй щось хотілось сказати, але не могла добрати слів, неначе чиясь важка рука стискала їй серце.

Бой тулився до неї і пильно дивився на берег. Там, у місячному світлі, ворушились і качались на снігу якісь велетенські чорні створіння. Раз-у-раз долинав ледве чутний рев.

— Що це таке?—пошепки спитала вона.

— Моржі,—пояснив Братт,—найшляхетніші, найрозумніші тварини Крижаного Океану; але вони вже переводяться.

ХІІІ. МОРЖІ.

Агардська Бухта колись була найулюбленішим місцем для моржів, але звірі в людському образі потрапили зробити неможливим життя їм на Шпіцбергені. Цілими століттями полювали на них і відгнали їх усе далі на північ та на схід. Моржі поступалися перед гарпунами й розривними кулями. Розумні й обережні тварини подалися до вищих широт, де людині важко до них дістатися. Там ці морські коні можуть собі дрімати спокійно на крижинах і, коли треба, виходити на твердий ґрунт і бавитися з своїми дітьми.

Але час-від-часу вони спускаються на південь і з'являються на старих своїх місцях на сході Шпіцбергена. Ось тепер невеличкий табун їх зібрався в маленькій бухті, куди доля закинула чотирьох людей після загибелі пароплава.

— У мене серце болить, коли доводиться бити такого звіря, — сказав Братт, коли вони, загнувши великого круга, підкрадались із Фридою до берега.—Але нам треба годуватися й треба мати світло в цю довгу зимову ніч. У одному такому велетні сала що-найменше шість тон. Свічки от-от зійдуть. Доведеться братися до Отамківських каганців.—цить, Бой!

Собака, що крався позад них, вирівнявся й тихенько загарчав. Братт уважно оглянувся навколо. Моржі лежали на тому самому місці, футів за двісті перед ними.

— Мені здається, що якийсь звір тут десь близенько дихає,—шепнула Фрида.

Вона не помилилась. Вони повзли краєм невеличкої височини, що здіймалася над берегом, і знизу справді чути було рівне сильне дихання ве-

ликої тварини. У неї носом виходив звук, подібний до важкого людського хропіння. Можна було подумати, що там долі спав і снів погані сні якийсь старий чоловік.

— Вартовий!—прошепотів Братт, — він уже щось чує й незабаром прилізе сюди. Ці величезні моржі такі цікаві, як старі баби. Як вам не видно мушки, то стріляйте просто туди, де хропе, але не раніше, ніж я скажу. Ми не можемо дозволити собі промахнутись.

Не встиг він договорити, як за тридцять або сорок кроків перед ними підвелась величезна голова. Місяць ясно світив, і вони могли її розглядити. Морж, очевидно, ще не чув небезпеки, він дивився вгору на хату. Її малесенькі віконця, що світилися, зацікавили його. Місяць виблискував на його блискучій шкурі й у великих темних, як у коня, очах. Морж утягував у себе повітря носом і повертав голову то туди, то сюди, неначе, не довіряючи собі. Його великий темний тулуб чітко вирізнявся на білому снігу.

— Цільте,—прошепотів Братт,—просто в груди!

Раптом морж обернувся. Його темні спокійні очі з розумним і лагідним виразом дивились на дві рушниці, просто на нього наведені. Кругла голова з білими іклами й з усами, що стирчали на сильній горішній щелепі, якимось чудно нагадували бронзове погруддя Бісмарка. Морж звівся на кволі передні лапи.

— Стріляйте!—крикнув Братт, і два постріли пронизали тишу майже в одну мить.

Голова тварини впала наперед, але зараз-же все його тіло стиснулось і напружилось у корчах. Він підвівся трохи й кинувся вниз до моря. Його рухи були непевні, він перехитувався, підскаку-

вав, скочувався, кидався вперед із страшною енергією, хапався зубами й лапами за обмерзлий сніг. Але постріли забили його на смерть. Голова чимраз нижче хилилась на бік, рухи ставали чимраз повільніші. Не добіг до води й спинився, і, підвівшись, стояв могутній і величний, в-останнє дивлячись на землю й на море. Його товариші стрімголов мчали до моря так, що берег двигтів під ними. Величезні темні тіла з плеском кидались у воду і серед срібного шумовиння пірнали й ховались під крижинами.

Це було останнє, що він бачив. Мовчки, без ніякого звуку, полярний велетень важко перекинувся на сніг.

Фрида стояла як приголомшена, але почувала, як п'янка радість перемоги розлилась їй по жилах. Рука, що тримала рушницю, тряслась, і вся вона тремтіла в своєму тюленьчому вбранні. Усе було таке неподібне до дійсности; ніби в якомусь иншому світі. Хіба цей великий блідий місяць у прозорій височині той самий, що ясними місячними ночами кидає своє перломутрове світло на бистрі води Ельби? І хіба це вона сама? Хіба це не тінь її, що темного, як ніч дня йде з чужим чоловіком і стріляє моржів?

— **Налла!** — пролунав чийсь крик. Вона здригнулась. До них підбіг професор і замірився кухарським ножем з Вікторії на забиту тварину. Братт швиденько знайшов, куди влучили кулі.

— Ні, розуміється, усе це дійсність!—дівчина помалу підійшла до забитого моржа.

— Ви добре влучили, фрекен, — сказав Братт, — куля пройшла трохи правіше за ліву лопатку. Бачите маленьку дірку? Вона не більша за горошину, але цього було цілком доволі,—життя вели-

чезного звіря вилялось через неї. Жаден китолов не влучив-би краще.

— А ваша куля?

— Я влучив у голову, майже біля самого ока.

— Дозвольте мені сказати вам,—весело зауважив професор,—що инакше й бути не могло: прекрасна Діана, як завжди, цілила в серце, а наш приятель Братт, звісно, в мозок.

— Бідолашний морж!—промовила Фрида,—гляньте-но, які в нього гарні очі! Такі лагідні, спокійні!

— А яка шкура!—промовив професор,—боюсь, що її навіть ніж не візьме!

І справді, смертоносна зброя ученого тільки з великими труднощами прорізала твердий панцер.

— Так, нам пощастило. Олив'яна куля, звичайно, тільки сковзається по його шкурі, що твердіша, ніж у крокоділа. Нам доведеться її пиляти. Завтра візьмемося топити лій, а позавтрім каганці будуть чадити що-сили.

— А в неділю,—моржевий біфштекс—весело додала Фрида,—з іклами й з усякими штуками. Дуже урочисто буде! Шкода, що не знайдеться пляшечки Мозелю!

— Та ще маринованих оливок!—пробурмотів професор,—це мені нагадало мою економку. Тепер вона сидить у мене в квартирі на Rue Vaugiard і читає й перечитує в газетах мій некролог. Мила старенька! Вона страшенно любить мариновані оливки та некрологи! І, хвалити бога, немає нікого більше, хто-б журився за померлим професором Рене Мармон.

Фрида з сумом дивилася на море.

— Бідний тато!—прошепотіла вона,—у нього нікого нема, крім мене. Мати померла, як я була

ще зовсім маленькою дівчинкою. Він збурить і небо і землю, щоб дізнатися про долю Вікторії.— Ми так любимо одне одного.

— А хто-б не любив вас! — з почуттям промовив професор.— Не уявляю собі, що станеться з молодими хлопцями в Гамбурзі, коли їм на різдво доведеться святкувати без вас! У всіх буде, звісно, жалоба в серці.

— Пожалійте мене,—усміхнулась дівчина.

— Е, не кажіть так! —напевне є якийсь там блискучий лейтенант...

...—Може й є!—знову всміхнулась вона.

Братт зразу звівся на ноги.

— Дивіться, що там на крижині!..

Видовище справді було дивне. У морі з-за рогу випливла велика крижина. На ній рядами лежали моржі, тісно притулившись один до одного. Їхні чорні блискучі тіла лисніли в місячному світлі. Вони не ворушилися, і голови всіх були звернені до землі. Вони, здавалось, дивилися і не могли очей відірвати від мертвого велетня, що лежав на березі й згаслими очима дивився туди, на північ, де людська нога не сміла ступити.

XIV. ДОВГА ПОЛЯРНА НІЧ.

Узялися морози.

Вони закували в крижаний панцер хату, гострими, як шило, льодовими голками пробиралися в кожну щілину. Здавалось іноді, що само повітря перестало рухатись і замерзло. Хата була міцна й добра. Усі отвори в ній були щільно запаковані, щоб зберегти тепло. Розбитий човен дав сухе паливо, а каганці горіли день і ніч. Вони страшенно чадили й смерділи; дим від них висів

глубоками під стелею, але ніхто на це не звертав уваги.

Бліді обличчя поволі вкрилися шаром саджі, тюленьчі хутра втратили свій колір.

Часи були жахливі. Першого грудня останній слабенький, ледве помітний відблиск на обрії — зник; важка мла все обгорнула. Вона така була густа, що навіть місячне світло не проходило крізь неї. Темрява була безпросвітна, не видно власної руки. Ходити доводилось навпомацки, знайомими стежками, доки завірюха й їх не позамітала.

Холод і темрява важко впливали на настрої людей, замкнених у маленькій хатині. Вони могли годинами сидіти коло вогню, й дивитись на нього, ні про що не думаючи, ні про що не розмовляючи.

Підупад духу та апатія звідусюди чигали на них. Страху не було й смерти вони не боялись; почували повну байдужість до життя. Ніхто не сміявся й не розмовляв, чути було тільки короткі, тверді накази Братта, коли важкий сон змагав їх, і вії спускались.

Молодий норвежець був, здавалось, зроблений з заліза. Його енергія була непереможна. Похмурий і захований в собі, зі стиснутими губами, він і на хвилину не подавався й доглядав інших. Припаси харчів танули. Порції ставали менші, і часто-густо лягали зовсім голодні спати.

Нікому не дозволялося спати більше шести годин на добу, Братт за цим стежив і здіймав своїх товаришів з ліжка. Як вони не просили, він був невблаганний.

Фрида найшла в своїй сумці почате плетиво. Вона плела цілий день, а другого ранку порола

все, що наплела й починала знову. Професор узяв на себе повинність запасати дрова. Лоцман, як китолови колишнього Отамкова, зав'язував вузли, а тоді розв'язував.

Братт пік хліб, варив їсти, виганяв професора й Фриду на свіже повітря й примушував їх гуляти в супроводі Боя.

Дні минали один по одному, нудні одноманітні. Темрява обгортала все навколо. Вони марніли з кожною дниною. У Фриди щокі позападали, волосся збілося в лямець і без ладу спадало на спину, пучки порепались і порозпухали від холоду.

Холоднеча така була страшна, що всі металеві речі пекли, як вогонь. Коли хтось на вільному повітрі доторкався без рукавиць до рушниці, то пальці зараз-же примерзали і на них робились уразки.

Одного ранку Братт прокинувся пізніше, ніж звичайно, і довго просидів, замислившись, на своїм ліжку. Становище робилось розпачливе. Припаси доходили кінця. Чотири вже дні вони їли препаскудне на смак моржеве м'ясо. Ще, звісно, де-що залишилось, трохи муки, масла, але вже було по консервах, яловичину та шинку звіли — а до весни ще чимало місяців.

Він глибоко зідхнув і зробив зазначку на столі. Настав новий день. Він полічив — його зазначка була двадцять четверта. Братт сумно всміхнувся: двадцять четверте грудня — кутя. Йому наче стиснуло щось горло. Уперті, жорсткі лінії на лиці ніби розрівнялись, в очах з'явився дитячий мрійний вираз. Йому пригадалось його далеке безрадісне дитинство в Християнії, де він сиротою жив у родині в родичів і здалеку з кутка дивився, як веселились інші.

Мати, взявши його за руку, не крутилася з ним навколо ялинки, і батько не підіймав його на руках, щоб ближче роздивитись на блискучі вогники. Вони рано покинули його—море їх забрало. Майже ніхто особливо не звертав уваги, як він ріс, і як виріс. Але він сам примусив поважати себе. Бувши одним з найкращих студентів, він уславився також і як видатний спортсмен. Але доля по голові не гладила, доводилось братися до всякої роботи. Один рік служив він секретарем у відомого подорожувача-дослідника. Знайомство з тим, що зробив і що відкрив цей видатний учений, розбуркало в Браттові пристрасть до подорожів. Його потягло в мало досліджені та зовсім невідомі краї. Він їздив у аргентину, побував на Алясці, зазнав усякого лиха та нестатків, переходив від одної пригоди до другої, але ще зроду, здається, не був у такому скрутному становищі, як цього Різдва на Шпіцбергені.

Він тихо, нечутно підійшов до завіси, що відокремлювала куточка дівчини. Одна пілка обірвалася і звисала, але нікому й на думку не спадало полагодити й прибити її як слід. Біля ліжка лежав Бой. Бой підвів голову, глянув на господаря й замахав своїм коротким пухнатиим хвостом. Фрида, вдягнена, як завжди в тюленяче хутро, міцно спала з напіввідкритим ротом. Він підняв вище свого каганця. Він освітлив бліде, змарніле личко дівчини, що здавалось майже дитячим. Холод, злидні та страждання залишили на ньому глибокі сліди. Браттові стиснулось серце від болю. Таке важке життя було їй не під силу,—але він знав з досвіду, що без напруження, без руху на свіжому повітрі,—загрожує неминуча смерть від цин-

ги. І краще заморити себе роботою, ніж поволі, крапля по краплі, згоріти від цієї клятої недуги.

Як тихо та спокійно вона спала! Він ладен був усього себе віддати в жертву, аби тільки врятувати її. Він любив її всім серцем, ця любов додавала йому сили й була джерелом його незломної енергії. Вона була найкраснішою мрією, дивною пригодою його серця.

Він випростався. Дівчина повернула голову, розплющила злякано очі й зараз же знову заплющила їх.

— Дайте мені поспати,—прошепотіла вона. — Я так зморилась.

Він спустив завісу й знову почув її спокійне, рівне дихання.

— Нещаслива Фрида!—пробурмотів він схвилювано.—Коли-б можна було дати їй хоч хвиливу радість, хоч один сонячний промінь з того світу, де люди спокійно живуть по своїх хатах.

Сьогодні кутя!

Він висунув насеред хати стола. З кутка, що правив за комору, вийняв скатертину, що в неї колись загорнуті були припаси з розбитої Вікторії і застелив нею стола. Вона була брудна, уся в плямах, але здавалась сліпучо-білою проти тієї, що її вживали на що-дня.

У коморі зберігалась на урочистий випадок остання пачка стеаринових свічок. Він повставляв їх у дві пляшки та в два глечики й поставив на столі. Лишалось тільки приготувати вечерю. Відкривши велику бляшанку з пудингом, він вийняв його, поклав у кастрюлю, й поставив щоб розігрівся, а сам знову подався у куток, де під камінням у нього заховано було невеличкий запас дичини. Він узяв звідти чотири куріпки, гарненько

пообскубував та помив і почистив їх. Вони були тлусті й більші за наші звичайні. Понатиравши їх сіллю й поклавши кожній у середину по кавалочку масла, він зачепив їх ногами на тонкий залізний шомпол, і на цьому вигаданому рожні став підсмажувати їх на вогні.

У хаті смачно запахло. Професор неспокійно став повертатись спростоння. Бой, зазнавши й собі важких часів, облизувався, наперед смакуючи кості, що йому припадуть на пайку. Він уважно й напружено стежив за кожним рухом господаря, його білий пухнатий комір тремтів від апетиту, але Братт нічого не помічав і так помалу повертав свого шомпола, що це дратувало.

Нарешті печеня була готова. Бой із задоволенням дивився, як куріпки розкладено на тарілки, а посеред столу поставлено на блюді щось темно-жовте, що від нього на всі боки розходилась гаряча пара.

Але що це таке? Бой з цікавості забув навіть на хвилину про дичину: його господар поставив на стіл пузату пляшку з чудовим золотим корком. Пес усе своє життя прожив на Шпіцбергені й харчувався сушеною рибою та ведмежим або тюленьчим м'ясом. Що таке голод—він добре знав, але розкошів—не зазнав ніколи. Ще недавно він нишком згриз старі засмальцьовані чоботи, нікому непотрібні. Але куріпки, темно-жовта маса, що від неї так смачно пахло, і ця пляшка з золотим корком—усе це було йому зовсім незнайоме й дуже вабило його.

Братт підкинув у піч ще дров і позасвічував на столі свічки. У хаті стало ясно й захисно. Брудні стіни й навіть кіптява, що звисали довгими френзлями зі стелі, не здавались такими брид-

кими. Він погасив каганці й прочинив двері, щоб провітрити хату.

Усе було готове. Він став будити товаришів. Бой, весело гавкаючи, помагав йому, перебігав від одного до другого, лизав руки, тяг за одягу і мало не казав: „скоріше, скоріше! Куріпки прохолонуть!“

Вони попідводились і, не ймучи собі віри, протирали очі. Звідки таке море світла, така пишнота, розкіш? Фрида мовчки переводила здивований погляд з одного на другого, а професорове лице, що геть усе обросло волоссям, мало розгублений, здивований вигляд.

— Сьогодні кутя,—спокійно пояснив Братт.

Із сльозами в очах вони стиснули один одному руки. Бой у дикому захваті скакав навколо й тяг їх за одягу. Від їх байдужости й кволости не стало й знаку. Вони говорили безперестану, сміялись і часом плакали. До професора повернулась уся його колишня балакучість.

— Чим це гірше за якийсь розкішний ресторан? „Kempinski“, наприклад? Печені куріпки й плумпудинг! І мій чудовий апетит! Боже мій! та невже-ж це шампанське? Звідки ви його видерли? Romberg & Greno, американський!.. Найбожественніший, живлючий трунок на цілій земній кулі. Люба баронесо, мені здається, після вечері я запрошу вас на тур вальсу. А який у мене апетит! Просто, справжня пожежа в преріях... Може знищити геть усе, навіть мене самого. Фрекен, пропоную вам свою руку, вдягнену в тюленьчу шкуру. Тут, на краю світу, пропоную вам по первісному задовольнити свій голод.

Вони попідсували скриньки, чемодани, посідали круг столу й накиннулись, працюючи зубами й руками на єдину Шпіцбергенську дичину зимою.

Вони давно вже призвичаїлись обходитися без виделок та без ножів.

Куріпки зникли з нечуваною швидкістю. Бой із сумом зауважив, що йому не залишилось жадної кісточки.

Шампанське відкоркували дуже урочисто. Корок вилетів, і вони випили один до одного. Професор був захоплений, аж сляв.

— Звідки ви взяли цей нектар? — питає він. — Аджеж не з неба впала пляшка?

— Вона лежала на дні в скринці з консервами, — пояснив Братт. — Хтось із кухарів заховав її туди для себе про всякий випадок.

— Що за чудовий трунок! Йонсене, ви почуваете, як він йде по всіх костях?

— Це було-б дуже гарно, пане професоре; але я почуваю, що й на серці мені стало легше.

Професор враз замовк, і на лиці йому майнула сумна тінь.

XV. НЕСПОДІВАНИЙ ГІСТЬ.

Лоцман і Фрида вийшли з хати, щоб подихати трохи свіжим повітрям. Йонсен ледве волочився по снігу: ноги боліли й зовсім відмовлялись йому служити. Але ніколи він не скаржився, ніколи не показував, що йому вже не стає терпцю — він стоїчно терпів свої болі.

Ніч була чарівна. Вузький серп молодика світив крізь розірвані хмари. Довгі химерні тіні, як ті привиди перебігали по березі, по льодовиках і ніби стерегли самотню хату, що загубилася серед білої пустелі. Повітря було трохи м'ягше. Льодовий густий туман, що вже кілька тижнів закутував усе навколо, розірвався й великими бі-

лими клубками сунув на північ. З-поміж хмар де-не-де блищали й мерехтіли ясні зорі.

— Он Великий Віз, а там визирає й Полярна Зоря,—сказав лоцман.—Мабуть на годині стане. Ось зверху, бачите, велике W—це Касіопея, радість і втіха моряків; як вона світить — боятися нічого. Вона показує на Полярну Зорю з одного боку, і на Андромеду з другого. Курс видно. А бачите, там далеко-далеко виблискує й мерехтить місячне світло? Це Великий Фіорд, прославлений відомий Великий Фіорд. Голандці звать його Вайбі Янс Вотер, а російські китолови, що жили тут, назвали його Титовою Губою. Гляньте на нього, він такий спокійний, надійний а справді небезпеки чатують з усіх сторін. Біля самого входу, посередині піскова мілина завширшки на скільки миль, а на березі навіть малесенька бухта, загороджена цілим бар'єром підводних шхер. Ні тут, ані в Геллейській Протоці великі судна пройти не можуть. Увесь східній Шпіцберген ще зовсім невідомий. Ламот Екроль та інші писали, правда, про великі крижані пустелі, але вони тільки зазирали в них, як Мойсей у землю Ханаанську, але там не були. А який гарний цей Великий Фіорд! Дивіться, як сяє ріг у місячному світлі. Його звать Лисячим Носом. Коли мені судилось тут померти, то я хотів-би, щоб мене поховали там. За кручею там є невеличка розколина. Я лежав-би й вічно дивився-б на море. Там так гарно! Ви знаєте, морякові ніколи не набридне море.

— Не треба про смерть говорити,—спинила його Фрида.—Усі ми тепер зміцніємо, і до весни...

— Мила фрекен, проживши тут у пустелі, зрозумієш, що смерть далеко не ворог нам, і сама з себе вона не страшна. Тут і смерть і життя йдуть

попліч, як два добрих товариші, й міряються своїми силами. Під цими зорями забуваєш про всякі дрібниці й відчуваєш себе тим, чим ти справді є, маленькою, нікчемною порошинкою. Звісно, тяжко кидати тих, кого любиш, зате втішно думати, що до самої могили тебе не кидало співчуття твоїх друзів.

— Любий, милий Йонсене, — сказала Фрида, і взявши його за руку, пригорнулася йому до плеча.

— Дякую, фрекен, дякую вам, — прошепотів він, зворушений. — У вас золоте серце. Щасливий буде той, на кого ви звірите своє життя. Будьте тільки обережні й не даруйте його такому, що не вартий його. Не давайте собі захопитись блискучою, але нікчемною людиною. Я міг-би вам дати добру пораду...

— Я слухаю вас, і мені здається, що зо мною говорить мій батько, — замислено сказала дівчина. — Яка-ж ваша порада, скажіть мені.

— Ні, — відповів лоцман, хвилину подумавши. — Я не маю жадного права втручатися в ваше життя. Та й не треба; коли прийде пора, ви почуете цю пораду і в тихому шелесті теплого вітру і в прекрасному сяйві зірок.

Він раптом обернувся.

— Хтось, безперечно, йде й крадеться десь тут поблизу. Бой не вибіг за нами?

— Ні, — відповіла вона. — Та я нічого не чую. Це, мабуть, звичайне шарудіння льодовиків.

Лоцман довго прислухався.

— Так, я помилився, — сказав він, видимо заспокоївшись. — Правду кажучи, мені стало на думку, чи не білий це ведмідь десь шалається. Китлови запевняють, що кожного Різдва він підходить до хати, де зимують люди. Він не з тих добродушних

звірів, що трапляються літом на льодовиках коло Нової Землі. Він, навпаки, лютий і кровожерний. Бувало й так, що він уломиться в саму хату і вкраде когось, або, як кажуть, справді облягає хату, особливо, коли вона самотня, як от наша.

Перший різдвяний ведмідь, що за нього йде мова в історії Шпіцбергена, прийшов 1634 року до голандця Андреса Янса, що з своїми шістьма товаришами зимував у Смаренбурзі. Вони дуже бідували. У листопаді в них з'явилися ознаки цинги. Уся надія була, що доля над ними зглянеться й пошле їм якусь підмогу. Вона зглянулася і послала їм на кутю ведмедя. Він був величезний, дужий, а вони кволі, виснажені. Кінчилося на тому, що він загнав їх у хату, де вони незабаром помирали один по одному.

Лоцман замовк зразу й підвівся з місця. — Чуєте?—сказав він швиденько,—як сніг рипить за нами?.. А, он воно що!

Довга тінь, що перебігала по снігу, виросла перед ними. З хати долинуло страшне гавкання. Фрида розгублено озирнулася: просто перед нею на снігу виросла велетенська біла постать. Вона почула розлютований рев, побачила, що колосальних розмірів тіло пригнулось, щоб скопити...

Дівчина хотіла бігти, але ноги неначе прикипіли до місця, хотіла крикнути, але з горла вихопився тільки хрипкий, захлинений звук.

Вона почула на лиці гаряче дихання звіря, коли враз чиясь рука з силою відкинула її назад, і вона впала в сніг майже під самими дверима в хату. Ведмідь промахнувся і тільки подряпав їй руку. Його маленькі очки сердито палали. Роззявивши пащу, він повернувся до лоцмана. Той, став на одно коліно і, витягнувши перед себе

довгого ножа, чекав нападу й спокійно дивився на страшного ворога, що далеко переважав його силою. Ведмідь кинувся на нього. Ніж угородився по самий черенюк у його широкі косматі груди. Він своєю могутньою лапою хопив лоцмана по голові, і той без стогону, глухо перевернувся й упав у кучугуру.

Двері в хаті розчинились, і звідти щось вилетіло вихором. Це був Бой. Собака здавався немов скажений, уся шерсть на ньому стала, як та щетина. З піною в роті він кинувся на ведмедя, вчепився йому зубами в горло й повис на ньому. Ведмідь стояв на двох ногах і нерішучо розмахував у повітрі передніми лапами. Його лють, здавалось, притихла. Кров струменем текла по грудях, і на білій шерсті, навколо черенка, що стремів звідти, червоніла велика пляма. Звір якимось, неначе замислено, похитав головою й притиснув до себе собаку,—що весь час висів на ньому, як та п'явка присмоктавшись до горла.

У цю мить вибіг Братт. З-похвату він устиг схопити тільки стару заіржавлену сокиру, що висіла коло дверей. Угледівши ще нового ворога, ведмідь ураз оскаженів. Лапою відкинув він собаку на бік, той, заскавучавши, покотився в сніг, а сам він рушив на Братта, але в ньому володар полярної ночі знайшов гідного собі супротивника. Отамківська сокира просвистіла коло голови ведмедеві й глибоко затопилася йому в плече. Загрищали кості і кров широким струменем ринула з перерубаної артерії.

Ведмідь захитався. Очі йому зразу потьмарились. З кров'ю випливало й само життя з його могутнього тіла. Він похитнувся в один бік, у другий, присів, підвівся знову. Біль у грудях дуж-

чий був навіть за голод, що змушував його годинами просиджувати на льоду й стерегти тюленів. Сам він був хороший звір, добродушний і веселий. Довгу зиму він сяк-так перемагався, і нарешті голод довів його до люті, але тепер він уже в голоду не буде вмирати. Тюлені можуть дихнути вільно і олені також спокійно розшукувати собі мох. Старому ведмедеві з Сассенської долини прийшов край...

Зідхнувши, як людина, він перекинувся на сніг, затулив свого чорного носа здоровецькою лапою, як робив завжди, щоб тюлені не вгледіли його на льоду, заплющив очі й перестав існувати.

Братт переніс лоцмана в хату й обережно поклав на лаву. Мовчки з тугою дивились вони на бліде спокійне лице. Ведмежа лапа його не понівечила, але череп увесь був розтрощений.

— Наш друг помер,—тихо промовив професор, глибоко схвильований.—Він був справжньою людиною, і свою повинність виконував до краю. Земля йому пером!

Фрида поцілувала в руку покійника.

— Я зазирнула йому в душу за останніх хвилин його життя. Скільки в ній було доброти, лагідності, благородства!.. Він і вмер за мене!

Обливаючись слізьми, вона стала на коліна.

Професор і Братт мовчки вийшли з хати.

На снігу лежав білий ведмідь. Поруч, майже коло самих його грудей згорнувся клубком собака. Він був поранений, у крові, але в очах світилась радість переможця.

Хмари пройшли, і небо вияснилось. Дивна тиша панувала на острові, що принишк, неначе заснув. *La silense seule est grande, tout le reste faiblesse*,—прошепотів професор. Тепер тільки я

розумію слова забутого поета. Мовчання сплоджує високі думки; вона втіха всім вигнанцям, самотнім і закинутим.

XVI. СМУГА СВІТЛА.

На півдні, низенько, по самому краю крижин—тремтіла широка та яскрава смуга світла. Вона ясніла в притьмареному місячному сяйві, і блискучим мечем розтинала холодну ніч, що обгортала мовчазну безкраю пустелю.

Був недільний ранок 2-го березня.

Професор, Фрида й Братт стояли на Лисячому Носі над лоцмановою могилою. Прошло вже більше двох місяців після його смерті. Невеличкий дерев'яний хрест позначав місце, де лежала ця жертва полярної ночі. Щоб захистити могилу від білих ведмедів, на неї навертали величезного каміння.

Холод був такий лютий, як ніколи. Його можна було терпіти тільки через надзвичайну тишу в повітрі. Люди, що стояли на Лисячій Носі, були закутані в хутра з ніг до голови. Видно було тільки очі й уста. Їхнє дихання обгортало їх холодною хмарою.

Але вони не йшли, а все стояли. Вони не зводили очей з цього першого світанку після довгої страшної ночі. Смуга світла, що тремтіла й блищала там, далеко на краю крижин, говорила їм, що йде день, йде сонце й визволення їх із цієї мертвої снігової пустелі.

Професор перший перервав мовчанку.

— Подумати тільки, — сказав він, — що колись земля тут на цьому страшному острові знемагала під буйною рослинністю. Величезні простори вкри-

ті були лісами велетенських дерев. Тваринного життя, правда, не було, ні ссавців, ні птахів, ні плазунів.

Потім Arktis осів у море. Хвилі котились на найвищих шпилях Шпіцбергена. Минули тисячоліття. Земля піднялася знову. Почалася юрська доба, і вже трапляються кості велетенських плазунів. Коли-б ми тут стояли за тих часів, ми наражались-би на страшну небезпеку: на нас міг напасти чи дракон, чи іхтіозавр, або морська ящерка виринула-б з води і за одним нападом проковтнула-б нас усіх трьох. У величезних лісах Гингку,—дерево, що тепер росте тільки в Японії та в Китаї,—водились плезіозаври. Коли-б могли розтануть Шпіцбергенські льодовики, ми напевне знайшли-б кістяки цих велетенських ящерок. Я не маю сумніву, що багато хто з моїх колег у Парижі дуже позавидують мені, коли дізнаються, що я зимував тут у цім обітованім краї геологів. Я прагну одного, щоб швидче вернулося сонце, і ми рушили в дорогу. Дорога в Сассенську долину йде через льодовик Рабо. Боюсь, він нам може довести, що всі, які існують теорії про походження льодовиків—самі дурниці.

Я це знаю, я давно це відчуваю, але мені треба доказів, і їх дасть мені цей льодовик. Коли я, звісно, дотягну до тієї пори,—промовив він, ніби сам до себе.

— Розкажіть ще щось, професоре,—сказала Фрида.— Як міг світ так відмінитись?

— Коли-б я потрапив відповісти на ваше питання, Фрекен, я розв'язав-би одну з найбільших загадок науки. Теорій існує багато, між иншим гадають, що один полюс був у теперішній Персії, а другий у Мексиці. Єдине, в чому не може бути

сумніву, це те, що наша земля стара, незлічено стара. Бачите ви ці поземні верстви по стіні тієї скелі? Треба було тисячоліть, щоб утворити одну таку верству, на десять сантиметрів завширшки, вся скеля заввишки більш, тисячу метрів. Уявляєте сами, якого віку вона? Там сірі, жовті, червоні, чорні верстви, так? Червона верства, це пісковик. Дивіться на нього з більшою повагою... Він тут ще з тієї далекої доби, що ми її звемо добою настання світу, і місцями має тисячу, п'ятсот метрів завглибшки. Сіра верства—вапняк, у ньому трапляються корали й інші морські тварини. Колись це був намул на самому дні моря. Жовта верства—лава та вулканічний попіл. Чорна—вугіль, що витворився з останків тваринного та рослинного життя. Бачите, це все навперемінки, одно по одному вкриває земну кору. Який неймовірно величезний перемежок часу треба було щоб утворити хоч одну з цих скель, що високо здіймаються до неба. Скажіть, що це вам говорить?

— Що ми—нікчемні порошинки, загублені в вічності,—відповіла Фрида.—Шпіцбергенські скелі стоять і з віку в вік кричать про це. Але я така маленька, така квола, що зараз я можу думати тільки про одно: чи буде наш ведмежий біфштекс на обіді м'який і смачний?

— І ви цілком маєте слухність, наша чарівна Шпіцбергенська куховарка,—підхопив галантний француз.—Без вашої вмінності ми не мали-б змоги думати про минулі та про майбутні часи. Ви не тільки стріляєте моржів та ведмедів надзвичайно влучно, ви ще вмієте приготувати їх дуже смачно й цілком заслужили, щоб мати чоловіка, який-би цінував і розумівся на доброму обіді.

— Авжеж, я дуже пишаюся тим ведмедем, що його ми з Боем порішили, хоч він і був напівдорослий, проте непоганий додаток до наших запасів. Але вам не здається, що це вже трохи занадто, і юшка, і розбіф, і шинка, і язик,—усе з ведмедя?

— Що ви кажете, фрекен! Ми повинні, навпаки, радіти. Ведмідь не раз урятував нам життя. Коли ми зберегли енергію, коли не пропало бажання жити, коли в нас добрий настрій,—за все це ми повинні дякувати ведмедам. Тривна здорова їжа прогнала меланхолію й кволість. Гляньте на Боя: гладкий, веселий!

Почувши своє ім'я, собака замахав хвостом і повернув голову до хати, ніби даючи наздогад, що досить вже балаканини, час йти обідати.

Холод наче ще зміцнів. Вони кинули прощальний погляд на лоцманову могилу й пішли додому. Бой біг уперед, трохи підкульгуючи; він ще не зовсім видихав ведмежі обійми...

Вони йшли бадьорі, веселі. З першим промінем світанку в душі прокинулась надія, віджили мрії про сонце, про літо. Рятунок наближався, хоч хвилинами здавався він ще неможливим і дуже далеким.

— За місяць прилетять птахи,—казав Братт,—за два ми доберемось до Сассенської бухти, ще два дні,—і ми в Зеленій Гавані, а за яких дві години—в Норвегії вже буде відомо через бездротовий телеграф, що люди, які врятувались після загину Вікторії, дістались до станції.

Він говорив безперестану й складав один план за другим. Очі його блищали, в голосі бренила радість. Він почував себе дужим і відважним. Поруч із Фридою він переборе всі перешкоди на дорозі,

переможе всі небезпеки. Він проведе її через найстрашніші безодні й через найбезпечніші льодовики, і коли вони повернуться до цивілізації...

Вона оповідала про своїх багатих родичів, про маєток у Шлезьку, про чудовий краєвид на море,—а йому тужно стискалося серце. Він безхатній, самотний бурлака, шукач за пригодами з Аляски, з Юкона, що в нього може бути спільне з нею та з її оточенням?

Але вона непомітно втягла його в спогади про його життя під полярним колом, і він, оповідаючи про непривітну пустелю з золотистими річками, знову віджив і знову переживав життя, повне цікавих пригод, у країні золота.

Фрида слухала, затаївши дух, а професор, захопившись, сам почав оповідати гасконські легенди та перекази. Фриді довелося вислухати силу всяких найдивовижніших речей.

За цю довгу зиму вони призвичаїлись одно до одного й зприятлювались. Братт не був уже захованим у собі й похмурим. Дівчина була щаслива чути його похвалу, і всякий заклик до її мужності й енергії збільшував удесятеро її сили.

Так вони йшли, жартуючи й сміючись. Щоб нагрітись, Фрида крутилась і танцювала з Боем по снігу. Враз вона спинилась.

— Дивіться!

Вони озирнулись.

Проміння сліпучого світла бризнуло над Великим Фіордом, в одну мить осяяло небо і море, заблищало на крижаних панцерах скель і мільйонами іскор запалало на снігу.

За останнім крижаним бар'єром з моря враз випливло сонце... З'явився, правда, тільки маленький краєчок володаря життя, однак це було справж-

не, променисте сонце. Воно світило скільки хвилин і знову сховалось за обрієм, але на небі довго ще сяяв відблиск світла й блищав над Агардськими скелями.

XVII. ПРОЩАННЯ З ХАТОЮ.

Що яснішим ставав день, то веселішим і жвавішим робився професор. Уста не переставали всміхатись, він літав і весь палав з нетерпіння.

Поважний учений мав дивний вигляд. Увесь заріс волоссям, загорнутий з ніг до голови в хутра, він бігав, немов якийсь великий, добродушний, передпотоповий звір, і нагадував жителів льодовикового періоду, коли людина в своїй віковичній боротьбі за існування поволі ступала на шлях цивілізації.

Але духом він був такий самий молодий і свіжий, як за тих часів, коли в Римі на з'їзді геологів робив свою вславлену доповідь про походження Середньої Європи, що наробила стільки шесту в ученому світі.

Здавалось, він чув у повітрі й стояв на порозі нового відкриття, що мало утворити цілу добу.

Він цілими годинами простоював коло льодовика з прозорою трубою, неначе намагаючись розгадати його тайну.

Там нагорі була обітована земля, що ретельно ховала свою тисячелітню таємницю, якої людям і досі не пощастило розгадати. Щойно посаджений на ланцюг молодий звір не міг чекати з більшим нетерпінням волі, як цей видатний Сорбонський учений чекав весни.

І вона нарешті прийшла, непомітно, наче крадучись. Вона прийшла з туманами, з дощами та з

бурами. Льодовики затріщали, їхні боки оголились і темно-синім панцером заблищали на грудях скель. По всьому березі танув мокрий сніг і дзюрчали струмки. На морі тріщали й греміли величезні крижини. Скрізь була вода, більш-менш сухий був тільки невеличкий схил, що на ньому стояла хата.

З півдня дихнув м'який, теплий вітерець, і над Отамківською хатою в повітрі зашуміли крила весняних птахів.

Маленькі пінгвіни з'явилися перші. Вони летіли над скелею Едварде, простуючи до Крижаного Фіорду.

Це було третього травня. З якою радістю змучені за довгу зиму трое людей стежили за пташками, поки ті не зникли за високими скелями, що ними їм самим доведеться повертатись до цивілізації. Ці предотечі життя, що знову відроджується, принесли їм вість про близьке визволення...

Вони чи не вперше уважно глянули одно на одного.

Руки їхні пообморожені. Їхні тюленячі вбрання вкриті кіптявою й давно загубили свій натуральний колір, і скрізь на них були дірки й висіли класні, дарма, що лоцман чимало був попрацював коло них. Навіть комір з блакитного лиса, що його він так старанно приладнав був до Фридино вбрання, навіть і він став таким, що його пізнати неможна.

Треба сказати, що вродлива й колись елегантна дівчина тепер нагадувала розкуйовджену циганку, що не дуже-то любила воду та мило.

У її сумці лежало гарне срібне приладдя з монограмами на дзеркалі й на піточках, але ці делікатні речі, так само, як приладдя до манікюра, — валялись занедбані.

Братт мав слухність: боротьба за життя робить людину байдужою до здобутків цивілізації. Фриді, випещеній дівчині з вищих верств суспільства, довелося пізнати таке, що їй ніколи й у вісні не снилось,—злидні, небезпеку та душевні страждання.

Її дух і тіло загартувались. Вона навчилася сміливо, без тремтіння, дивитися просто в вічі небезпеці. Нестерпна туга, що колись від неї вона цілими ночами нишком плакала, закопавшись головою в подушки,—минула. Їй ніколи було думати про той інший світ, що був за межами Агардської бухти.

Вона забула про те, що колись її цікавило, і часом тільки, усміхаючись, згадувала про всі дрібниці й непотрібні речі, що колись забирали її час, про людей, про пусті балачки, про товариство, про цілі години перед дзеркалом, про все те, що колись було змістом її життя. Увечері, лягаючи втомлена спати, вона почувала задоволення, почувала, що має право на спочивок після трудового дня. Уперше вона зрозуміла, яке-то бідне й позбавлене якої насолоди життя без праці. Дівчина доходила до того, що инколи мало не з острахом думала про повернення до колишнього життя в старому Ганзейському місті, вона готова була вже полюбити маленьку закопчену хатину, як воля любить місце, що було ареною його напруженої боротьби. І як вона могла-б розлучитися з людьми, що були їй найвірнішими товаришами цієї довгої полярної ночі? Від одної думки про це їй ставало тяжко, на очі наверталися сльози, а в серці солодко бренила пісня весни.

Братт, не гаючись, енергійно готувався до подорожі. Він полагодив, як тільки міг, тюленячі

вбрання; з того взуття, що взято було на Вікторії, вибрав найменшу пару непромокальних чобіт для дівчини й підбив їх усередині тюленьячим хутром. Собі він залишив свої важкі чоботи, а професор узяв ботфорти, що не боялися ні холоду, ані вогкості.

З укритвал та з ведмежого хутра зроблено було три мішки для спання; правда, вони вийшли трохи важкенькі, зате дуже теплі й вигідні. До невеличкого Фридиного чемодана Братт припнув ремінці, щоб можна було його нести на спині.

Тринадцятого травня все було готове, щоб рушати в дорогу, і вони виріядились. Братт узяв на себе припасів на вісім день, рушницю й мішок для спання. Професор та Фрида несли свої мішки, а дівчина взяла ще карабіна.

Коли настав час рушати, вони відчули, що їм сумно кидати хатину, яка цілу зиму була їм надійним пристановищем. Вони мовчки обійшли навколо неї, зробили лад усьому всередині, на той випадок, коли ще комусь нещасливому трапиться зимувати тут. З собою вони взяли тільки все найпотрібніше.

Бой не радів, він розгублено перебігав від одного до другого.

— Що це за безглузда вигадка? Ніби питали розумні собачі очі.—Чи-ж тут кецько? Хіба тут мало чудової ведмежої шинки?

Нарешті він заховався на своїм давнім місці перед Фридиним ліжком і не хотів звідти рушитись.

— Звісно, пес піде за нами,—сказав професор, витираючи собі очі.—Він тут не залишиться. Правду кажучи, мені й самому сумно. Ці чотири закопчені стіни й тверді ослони стали мені миліші,

ніж я сподівався. Люба Фридо,—казав він далі розчулено, і дві великі сльози скотились по його блідих щоках,—до-віку будемо пам'ятати цю убогу Отамківську халупу! Вона повернула мені віру в людей, у лицарство, що не поступається навіть перед смертю; вона показала мені прекрасну жіночу душу, що терпіла своє нещастя з витривалістю дужого чоловіка.—Вони вийшли не кажучи й слова, щільно зачинили за собою двері й помалу рушили вперед. У лагідному весняному повітрі над їх головами з шелестом пролітали на північ великі зграї буровісників з жовтими носами та з сірими лапами. А ще вище над ними, також на північ пливли на широких крилах важкі чайки. Із-за каменя висунувся гостренький лисячий пісок, але зочивши Боя, що загрозливо підвів голову, у ту-ж мить заховався.

Але собака цей раз не мав охоти полювати, а тільки загарчав, ніби з обов'язку. Він усе озирався на пісковий берег та на маленьку хатину, що стояла коло підгір'я ще вбраних у сніг скель Агардської бухти.

Мандрівці спинились і обернулись назад. Далеко на розі, що купався в сонячному світлі, здіймався хрест на могилі Нільса Йонсена. Він чітко вимальовувався на синьому обрії. З вогкими очима вони послали останнє прощання товаришеві, що залишився спочивати вічним сном у цій пустелі.

XVIII. ОСТАННЄ ВІДКРИТТЯ ПРОФЕСОРА РЕНЕ МАРМОНА.

Морени вкриті були дрібними кругленькими, як яйця, камінцями. Йти було важко. Високо над ними здіймався верх Мільне Едвардс. Величезний

льодовик, що спускався долі до Великого Фіорда поїняв і долини й розколини.

Обминути його не можна було. З великими труднощами, видираючись ледве-ледве по крижаних урвищах та кручах, вони видряпались на нього. На це пішло кілька годин. Льодовиком можна було пройти тільки в одному місці. Братт, ідучи попереду, тримався його високого опуклого пруга. По-обабіч спускалися крижані маси, покарбовані розколинами та щілинами.

На весняному сонці здебільшого розтанув сніговий настил. Синій лід голого льодовика своїм блиском сліпив очі.

З усіх сторін стікала й точилась вода. Величезні калюжі були на кожному кроці. Назустріч раз-у-раз роззявляли пащі величезні розколини, і доводилось не раз завертати й накидати доброго кругу, щоб перепуститися на другий бік. Іти льодовиками було і важко, і страшно. Знизу, з самих його надрів, докочувались якісь глухі гуркоти, а з усіх боків шаруділи й тріщали крижані маси.

Братт посувався вперед з великою обережністю. Йому рушниця правила за альпійського щіпка, і він намащував нею лід, перше, ніж ступити на нього, коли йому щось здавалось непевним. Мільне Едвардс показував шлях. Небо було ясне, і жадна хмарка не тьмарила цього вартового коло входу в західну долину Шпіцбергена, вільну від льодовиків. День розгорався й заливав світлом його високий шпиль із синюватими плямами, що виблискували серед снігових кучугур. Гора здіймалася на три тисячі футів над рівнем моря й спускалася на південь. Велстенська розколина, що звивалася серед шилястих мас, під гострим кутом врізалася в льодовик.

Це прохід,— сказав Братт—єдиний шлях через льодовик. Там далі він прикро, майже сторчма спускається в Сассенську долину. На північному заході видно крайні виступи Льодовика Рабо. 1892-го року він хотів перебратися з того боку до професора Монс Бея, але цей льодовик загордив йому дорогу.

— Ви маєте рацію,— пробурмотів професор,— льодовик становить вододіл між сходом і заходом. Він, як пояс, лежить на цих первісних скелях. Ми там будемо над вечір. Поки ви спочиваєте, я встигну роздивитися на його будову на західньому схилі. Ви не втомились, фрекен?

Фрида здивовано на нього глянула.

— Я зроду ще не почувала себе так легко й вільно,— сказала вона.— Можна подумати, що тут не існує закону ваги. Я рухаюсь зовсім як на крилах, дарма, що на мені така важка одежа.

— Це завдяки тутешньому повітрю,— пояснив Братт.— На цілій земній кулі не знайдеться місця, де-б воно було чистіше. На Шпіцбергенських високостях воно очищає ваші легені й зміцнює м'язи. Тут справжнє царство здоров'я. Я не уявляю собі, де ще холод і тепло так доновняли-б одно-одного. Сонце над головами, і холодне від криги повітря. Подібна до цього одна тільки Аляска. Я здибав у Чількутському проході людей, напівмертвих від знесилення. Вони ледве посувались під своїми тягарями, на устах виступала кров, у очах був тупий, безнадійний вираз. Але коли вони або сами, або з чисюю допомогою діставались до верхогір'я, і їх обгортамо гірське повітря,— вони зразу перетворювались, ніби випивши цілющої води. Зігнуті спини випростувались, очі запалювались, і з новими силами посувались вони далі до Юкона.

Професор мало говорив. Він був страшенно зворушений і схвилюваний. Здавалось, що напружувався кожний нерв його худорлявого тіла, очі палали, ніздрі роздimalись, і руки тремтіли. Нічого не могло заховатись від його уваги. Прозорна труба й хвилини не лежала в своїм футлярі. Він був подібний до благородного породистого собаки, коли той спаде на сніг.

— Тут, саме тут це мусить бути, — сказав він. — Ми тепер на найвищому місці, ще скільки ступнів, і льодовик стане спускатись на захід. Невже це можливо, що Рабо повернув тут, коли туман перегородив йому дорогу? Так, це дуже можливо, розколини стали ширші, і—дивіться!

Просто перед ними стирчав невеличкий ціпок. Він, здавалось, виріс із льоду. Навколо на кількясот метрів лежав сніг. Береги великої розколини невиразно позначались під твердим сніговим настилом.

— Стережіться! — крикнув Братт. — Сніг ненадійний.

Але професор не слухав нічого — спинити його не могла вже ніяка сила. Як той цап, перескакував він з одної крижини на другу, падав, підводився, скакав знову, доки не дістався до ціпка, що, ніби застерігаючи проти якоїсь небезпеки, стремів із снігу.

— Це альпійський ціпок, — крикнув він. — Справжній альпійський.

Товариші підійшли до нього і з цікавістю стали розглядати цей нескладний пам'яток, що його поставив хтось, хто стояв, як і вони, на краю снігової кучугури. Вони пробували були витягти ціпка, але лід міцно його тримав, і він не подавався.

На держальці є чийсь ініціали,—сказала Фрида,
—виразно видко М. і К. хто-б це міг бути?

— Мартин Конуе,—пояснив Братт. 1896-го року
він пройшов цією дорогою.

— Авжеж, це так,—зауважив професор розважливо.
Очі його не відривались від величезної розколини,
що таємничо й загрозливо чорніла серед снігу.

— Хто цей Мартин Конуе? — спитала Фрида.

— Один з Шпіцбергенських героїв, — пояснив
Братт, і один з найвідважніших учених, що коли
бродили серед льодовиків. Він єдиний, кому по-
щастило перерізати Шпіцберген у цьому напрямі.
Він зробив те, чого не міг зробити Рабо. Року
1898 він разом з Гарвудом піднявся на Горнзунд-
стінд найвищу гору на Шпіцбергені. Його ім'я
ніколи не зітреться на сторінках історії острова.

— Він живий і тепер?

— Сподіваюся, що в доброму здоров'ї,—усміхнувся
Братт. — Як вам коли трапиться бути в Лондоні,
ви можете відвідати вашого великого попередника,
він живе в Кенсінгтоні.

Фрида весело засміялась і з великим апетитом
стала знищувати ведмеже печене м'ясо, що його
Братт вийняв із своєї торби. Вони отаборились
коло щіпка Конуе; цей щіпок був їм ніби новим
товаришем. Життя було важке й небезпечне ос-
тільки, що навіть поява цього простого щіпка до-
давала їм духу в їхньому існуванні, немов сам
Мартин Конуе сидів з ними й показував їм шлях,
як урятуватись.

Професор не міг спокійно сидіти. Поханцем
він записав собі в рот один кавалок за другим,
видимо, навіть не помічаючи, що він ковтає.
Перше, ніж хто встиг слово вимовити, спинити
його, він уже підліз до самого краю розколини.

— Бога ради, обережніше, — крикнув Братт. — Конуе, не дарма поставив тут свого ціпка.

Професор не чув нічого. Широко розкритими очима дивився він у глибину загадкової синюватої безодні. Його душа палала. Там, у глибині провалля, перед ним невиразно висігали дивовижні поперечні смуги з слідами копалин; він бачив будову верств, бачив, як первісний хряц та глина пробивалися крізь лід і проміннями здіймалися з самих надрів землі. Здавалось, що безодня тріпталась під крижаним панцером і силкувалася визволитися з-під нього. Потужна життєва сила землі боролася з холодними смертельними обіймами льоду. Старий учений дивився туди, де життя й смерть стяглися міцно в своєму віковічному герці, і в нього в мозкові зародилась нова теорія про настання світу. У майстерні вічності перед ним замиготів ясний просвіток.

— Я знав це, давно знав—прошенотів він у піднесенні й звівся на ноги.

Враз лід слінуcho заблищав йому перед очима, під ногами все захиталось, навкруги зашаруділо. Він відхилився назад, намагаючись знайти точку підпори під ногами.

Сніговий край обломився і, не встигнувши й крикнути, професор полетів у безодню.

Там у безодній глибині, в обіймах первісних морен перед його поглядом, що вже згасав, на мить блиснула розгадка одної з вічних загадок землі, блиснула—і погасла разом із ним.

XIX. САССЕНСЬКА ДОЛИНА.

Братт і Фрида залишилися сами. Їх обгорнув жах. Навколо все неначе заснуло у вічному мов-

чанні, і вони почували себе єдиною іскрою життя в цьому царстві смерті й тиші...

Довго вони кричали й гукали професора, хоч і знали, що це ні до чого. Більше не побачать привітного погляду свого друга, ніколи не почують його веселого голосу, його теплового, щирого слова. Він загинув на своїм посту і спить тепер там, у глибині. Льодовик синім прозорим склепінням здіймається над ним...

Згадували з болем, чим він був для них і в злиднях, і в тузі, і в радості; він був такий самовідданий! Він легко сміявся і легко плакав, цей справжній син своєї вкритої виноградниками батьківщини.

Бой підповз до самого краю провалля, де на сонці блищали крижані верстви, що привернули професорову увагу. Поклавши голову на лапи, він жалібно вив і не рушав з місця.

Чекати нічого було, але вони не мали сили піти від провалля, що поглинуло їхнього друга, і цілу добу залишалися біля нього. Час-від-часу вони гукали професора, але на відповідь було тільки мовчання смерті. З розпачем у душі вони позалізали в свої мішки й силкувалися заснути. Але жаден не стулив очей до самого ранку, коли втома нарешті переборола їх.

Другого дня рушили далі. Узявшись за руки, йшли помалу й мовчки, як ті посиротілі, зансаяні діти.

Після восьми годин дороги перед ними розляглася Сассенська долина, велика, сумна й мертва.

З безмежними пересторогами стали крок по крокові спускатися урвистим схилом. Каміння з-під ніг котилося вниз; але краєвид був чудовий.

Під самими ногами була Фульмарська жолобина. За нею льодовики й снігові верхогір'я здій-

малися чим-раз вище, аж доки і небо і сніг не зливалися до купи.

Але нігде не було жадної ознаки життя. Нігде не плюскотів водоспад, не дзюрчав по камінні струмок. Тільки по дну жолобини поволі й ліниво текла річка, що вбирала в себе воду з льодовиків. — Зморилися?—спитав Братт.—Нам треба встигнути спуститися, доки не стемніє. Далі дорога буде легша, підемо за водою.

— Трохи зморилась. Посидимо та й спочинемо кілька хвилин. Тут так надзвичайно гарно! Я ніколи не забуду цієї картини. Подивіться на ті скелі, он там в далечині! Вони зелено-сині й неначе під якимось зеленим серпанком. Зроду не бачила таких незвичайних відтінків. Може ці темно-зелені льодовики... які вони гарні серед снігів.

— Дивившись на це все,—сказав Братт,—мимоволі починаєш вірити, що тут справді жили колись велетні й що вони повибудували ці великі, дивної краси храми, такої фантастичної архітектури. За передісторичних часів тут росли непрохідні тропічні ліси, ви це, звісно, знаєте. Гляньте на камені під вашими ногами; хіба формою своєю вони не є справжні листки папороті? Так само трапляються скам'янілості дуба, і липи, і клена, і інших дерев листяних і глицевих. Але скільки мільйонів років тому вони росли тут? Цей край тоді процвітав, як Італія, або Рів'єра. Тепер це важко собі уявити, правда?

— Так, важко, — згодилась Фрида.—Серед усього цього, такого величного, робишся надзвичайно байдужий до життя. Я завжди буду пам'ятати те, чого навчив мене Шпіцберген... але що це таке? Послухайте, як Бой страшенно скавучить і гавкає вниз.

— Він щось чує. Ходім скоріше.

Узявшись за руки, вони майже бігцем спустилися долі. Здалеку долинали жалібне виття собаки й неприємно прорізаючи тищу, здавалося зловіщим. Серце їм стиснулося тривожно. По той бік жолобини на землі лежало щось сіре, але, видно, було неживе. На такій відстані треба було мати гострий собачий зір, щоб розібрати, що це саме було.

Унизу йти було також нелегко. Грунт був м'який, розмоклий, і вони мало не по-коліна вгрузали в глину і йшли наче по подушці, що завалювалась їм під ногами й була холодна, як лід. Що-хвилини доводилось перескакувати або через глибокий рівчак після недавнього струмка, або через ще глибшу розколину з білими снігами на дні. Наприкінці довелося брести через річку, сіру й спокійну, що прокладала собі шлях поміж камінням. Тільки жалібне виття Боя могло змусити брести льодовою водою. Коли виявилось, що річка глибша, ніж сподівались, Братт порадив дівчині вернутися на берег і почекати там, доки він довідається, в чім річ.

— Швидше тільки вертайтеся і собаку приведіть. Самій тут неприємно.

У дівчини було чудне почуття, що їй краще не бачити того сірого, що лежить по тім боці.

Щоб було безпечніше, Братт узяв із собою рушницю, але виявилось, що це непотрібно. Те, що знайшов Бой, було мертво й бездушне, як і все в цій пустелі.

Коли Братт ближче підійшов, нес із скавучанням підшовз до нього; у губах тримав він подорожнього кашкета. На підшивці можна було прочитати назву шведської фірми й слово „Стокгольм“. Братт зробив ще кілька кроків і побачив перед собою сумні останки колишнього господаря Боя—скільки

пообгризуваних костей та лахміття від сірого вбрання,—решту знищили ведмеді та лиси. Ні записної книжки, ні паперів ніяких — нічого не залишилось. Убрання було, видимо, нове, з дорогого англійського матеріялу.

Братт погладив собаку, наклав каміння на останки й закримітив скелю, що під нею швед спіткав свою смерть.

Відтягти Боя довелося з великими труднощами. Він неохоче пішов за ним тільки тоді, коли Братт узяв і поніс небіжчикового кашкета.

На тому березі сиділа Фрида; вона була бліда й тремтіла від холоду.

— Ну, що там?—спитала вона.

— У вас нерви міцні, і ви не раз дивилися смерті в вічі. Там останки хазяїна Боя... Мабуть швед, учений...

— Бідолашний,—сумно зідхнула дівчина.—Померти самому в цій пустелі... Невже він довго мучився?

— Ні, навряд,—сказав Братт.—Смерть від холоду легка. Людина засинає й снить прекрасні сні. Полярна природа милосердна до тих, хто вмирає.

Вони пішли далі. Бой поволі, з неохотою ступав за ними, схиливши голову, і ніс у зубах кашкета свого хазяїна.

XX. ОСТАННІЙ ПЕРЕХІД.

Мандрівці почували страшну втому, проте, не спиняючись, тяглися вперед. Їм не ставало духу вийняти мішки й лягти на грузьку землю. Сон змагав чим-раз дужче, але сумні, страшні спогади гнали їх далі. Тиша навколо лякала; не чути було більше й веселого гавкання собаки, що раніше підбадьорювало їх.

Братт говорив, не вгаваючи. Він силкувався згадати все, що коли читав, або чув про Шпіцберген, для того, щоб розповівши про страждання інших, відвернути думки дівчини від її власних страждань.

— Чи казав я вам коли про Поля Бйорвіка? — спитав він. — Це був милий хлопець, з веселими дитячими очима, добродушною вдачею. Я здибався з ним частенько. Останній раз я його бачив 1898 р. на Вельманській станції. Крім Бйорвіка там був ще Кнут Йонсен, смілива, енергійна людина. Зимою він утопився, і Бйорвік залишився зимувати сам. Місяць за місяцем жив він, не бачивши проміння сонця, не чувши людського голосу. У сусідстві лежать Амстердамен і Даумансен, де ведмеді бродять і риються серед обгризених людських костей, більше нічого живого близько не було. А років десять перед тим він перебував ще гіршу, якщо це можливо, зиму. Він був тоді на острові Франца Йосифа удвох з Бентсеном. Другого січня цей Бентсен помер з цинги. Тіло його не то поховати, а навіть винести не можна було через ведмедів, що бродили навкруги, і Бйорвік тримав свого померлого товариша в хаті разом із собою сім довгих місяців.

— І він не збожеволів?

— Ні, не збожеволів, хоч як це не дивно. Мої земляки з північної Норвегії міцний народ, загартований і духом і тілом. Вони не розбецнені, і все своє життя ведуть запеклу боротьбу за існування. Нічим їх не можна залякати, і до всякої зрадливості домі ставляться вони з стоїчним спокоєм. Коли я спитав Бйорвіка, чи не жаско було йому мати мерця в хаті, то він навіть здивувався і відповів:

— Зовсім навпаки: мені здавалося, що я не такий самотній.

— Але що їх примусило, цих людей, тут зимувати?—спитала Фрида, — висока плата? Чи може їм дають досмертну пенсію, коли вони вертаються додому?

— Ні! з винагородою раз-у-раз буває зовсім кепсько. Звичайно вони одержують невеличку поденну платню, а часом замість неї — відсоток із здобичи, так само небагато — яких тисяч дві корон, більше не вийде. Що-ж до вигод — то вони дуже елементарні: не раз живуть у звичайних дощаних хижках, де ледве можна вміститись. Запаси харчів також дуже бідні: скільки бочок кав'яру, борошно, крупа, горох, картопля, кава, цукор та скільки скриньок з консервами—от і все, чим доводиться людям жититися мало не цілий рік.

І як подумаєш, що єдина їм утіха в пустелі—це добре поїсти і єдиний засіб від цинги — добре харчування та ретельна дієта,—тоді тільки розумієш, який це гріх так мало про них дбати. А трапляється й так: голодують вони зиму-зимську й живуть самою тільки надією, що влітку прийде пароплав і відвезе їх додому—і враз він не приходить. Люди змушені зимувати ще раз і знову терпіти голод і розпач,—а все це іноді тільки через недбальство та байдужість судовласників. Просто ганьба для моєї батьківщини, що в ній трапляються подібні речі. Такі панове мусіли-б відповідати перед законом і відбувати тяжку кару.

— А коли-б ви знали, як погано впливає на людей тутешнє життя! Воно розгортає гірші риси людської вдачі. Звісно, бувають винятки і маємо чимало прикладів мужности, самовідданости й благородства. Проте загалом, живучи тут під поляр-

ним колом, люди стають сварливі, дразливі, тупі й байдужі. Увесь час бачать ті самі обличчя, чувають ті самі голоси; і,—не диво,—починають ненавидіти одно-одного і волють краще терпіти холод і бурі, ніж сидіти з товарищами в одній хаті. Кожна людина почуває потребу побути часом на самоті, а вони, як ті раби на галерах, приковані один до одного.

— Правда, це так, але подумайте, як ми гарно прожили зиму,—сказала Фрида.—Звісно, за це треба дякувати вам та професорові. Пам'ятаєте наші довгі-предовгі вечори, коли він розгортав перед нами історію Шпіцбергена. І подумати тільки, що острів двічі був під водою, двічі винурювався з неї, мав напівтропічний клімат, був укритий вулканічними масами, а тепер лежить під льодовиками, які може так само колись розтануть.

— Так, Шпіцберген—дивовижний острів! І честь наукових відкриттів і дослідів на ньому належить шведам. Де-Гір, Торелле, Норденшільд, Наторсен та інші—написали свої ймення на сторінках його історії. Незабаром уже п'ятдесят років, як шведи почали виряджати учені експедиції в ті місця, що своєю неприступністю можуть позмагатися з найдикішою з цього боку частиною землі. За ученими йшли спеціалісти всякі. Я сам трошки зоолог і уявляю собі, що повинні почувати ці люди, трапивши в цей обітований для дослідників край.

— Гляньте тільки на ці стрімчаки! Хоч вони вкриті снігом, хоч стоять зовсім оголені, хоч порослі мохом,—завжди вони волають про потужні сили природи. Подивіться, які повивертані верстви: спідні випираються над горішніми. Якої треба було сили, щоб таким способом ізсунути ці маси. Саме каміння тут ховає скарби, часом цілі кістя-

ки звірів та риб, що жили мільйони років тому, за тих часів, коли хвилі морські шуміли там, де ми оце стоїмо.

...А ось і вода: вона проточила он ту скелю. Ходім, подивімось, чи не можна там примоститись і поспати хоч трохи.

Із скелі витікав невеличкий струмок, перший за весь час їхньої подорожи. Він гомонів, дзюрчав і оживляв невеличкий куток навколо себе.

Ведмежа шинка здалась дуже смачною, коли її запивали свіжою холодною водою. Попоївши, порозкладали мішки для спання в невеличкій влогвині серед каміння і, позалізавши в них, поснули як забиті.

Уранці дівчина прокинулась, почувши, що її хтось потягнув за руку. Вона розплющила очі. Перед нею стояв лис, справжній гарний білий лис і дивився на неї, ніби запрошуючи вставати. Зляканий крик Фриди розбудив Братта, але перше, ніж которе з них устигло схопитися за рушницю, — звір зник. Боя не було, він десь полював поблизу. Поснідавши, вони рушили знову. Шлях був не легкий: земля розмокла, і вони в'язли в ній, як у болоті, проте йшли та йшли, не зважаючи ні на дощ, ні на туман, ні на негоду.

Не раз трапляли на оленячі сліди, але самих оленів не видно було. Братт, як і раніше, говорив, не змовкаючи, силкуючись розважити й підбадьорити дівчину.

— Коли я був тут уперше, — казав він, — було дуже легко підстрелити оленя. Вони підходили без ніякого страху і, як пускали в которогось кулю, то не розбігались, а навпаки, підходили ще ближче, щоб довідатись, у чім річ. Траплялось, що вони довго йшли за людьми. Шпіцбергенський

олень менший за скандинавського, легший за нього й стрункіший. Під шкірою в нього грубий шар сити, і тварина живе в неї під час своїх довгих переходів. Кажуть, що вони переходять часом від Нової Землі до Шпіцбергена, не ївши нічого дорогою. Ми з вами, мабуть, навряд чи могли-б так подорожувати.

Дівчина сиробувала всміхнутись. Вона почувала нелюдську втому, ноги їй порозпухали й узялися ранами. Вони йшли тепер по шіснадцять годин на добу, не спочиваючи. Їх гнала вперед і підбадьорювала надія побачити незабаром людей. До Ескердален було вже недалеко. Братт знав, що поблизу озера є хата, але питання: чи живе там хто, чи вони знайдуть самі тільки голі стіни й безлюдний берег?

Дорогою трапився їм ще струмок. Вони спинились, закусили і, проспавши кілька годин, знову подалися далі.

Місцевість поволі губила пустельний вигляд. З'явилися пташки. Бекаси меланхолійно свистіли, пролітали зграї шпіцбергенських гусей,—найкрикливіших птахів на всьому острові. Чайки наминали стару оленячу шкіру, що стирчала з-під глини. З-боку де-не-де зеленів мох. У захваті вони вітали ці ознаки недалекого літа.

— З голоду ми, у всякому разі, не пропадем,—сказав Братт—пташок тут більше, ніж досить. Але скажіть, чи то мені ввижається, чи то справді хата?

— Авжеж, хата,—он і дим з коміна здіймається. Я навіть бачу, щось ворухнеться біля хати. Невже ми врятовані?

Забувши про втому, вони побігли, не розбираючи дороги, через воду й через болото. Убога ха-

тина з незнайомими людьми, що жили в ній, вабила їх і здавалась їм раєм.

Але виявилось, що до неї багато далі, ніж вони гадали: у чистому прозорому повітрі все здається ближче, ніж є справді, й визначити відстань дуже важко.

Долиною помалу тече велична річка Сассен. У ній майже зовсім непомітно ніякої течії. Розтікшись на де-кілька широких дельт, вона велетенським змієм звивається в безлюдній пустелі.

По обабіч долини здіймаються гори, Колорадські, Мармієрські, а далі на північ видко Лузитанські снігові верхогір'я. Схили прикрі, темні. Гори найфантастичніших форм і нагадують саркофаги прикрашені якоюсь дикою скульптурою. Справжнє місце вічного спокою для Сассенських богів.

Просто між камінням та моренами стоїть невисока скеля, напрочуд подібна до голови сфінкса з печальними рисами. Вона нахилилась над долиною... Чи не була вона дружиною єгипетською бога сонця, богинею Гатор?

На хвилину спинились. Їх обгорнуло важке почуття пудги. Вона була розлита в повітрі, в мертвому мовчанні, нею дихало скам'яніле царство казки, що дивилося на них своїми кам'яними очима...

Кинулись бігти. Розбризкуючи рідке болото й воду, спотикались, сковзались і, не спиняючись, бігли до маленької хатини над крайньою дельтою річки, що, здавалось, привітно кивала їм назустріч.

XXI. У МИСЛИВЦІВ.

Велику хату для зимівлі, „Стурстат“, як її звали, знали всі, хто бував на Крижаному Фіорді.

Тоненька синенька смужка диму виходила з

комина. Перед дверима сидів високий кремезний чоловік і білував оленя. Навкруги, неначе на кладовищі, де не вправились позакопувати трушів, лежали забиті звірі,—лиси, білі ведмеді, олені. Шкіри з них поздирано, і червоні, обдерті, вони мали неприємний вигляд.

Серед туш валялась усяка найпаскудніша покидь. Накидано було разом і бляшанок з консервів, і глиняних черепків, і недоїдків, і лушпайок з картоплі, і шкір, і всякої гидоти.

На щастя, від цього всього не було ніякого смороду: на Шніцбергені нічого не гние. Коли-б не було ведмедів та лисів,—усі трупи висихали-б і обертались-би в мумії: гнилових бацил не існує.

Фрида спинилась розгублено. За шість місяців життя на острові у неї зникла делікатність і гидливість. Вона вже не так боялася кіптяви й бруду, але цей хаос проте вразив її.

— Невже тут справді люди живуть?—спитала вона півголосом.

— Свині,—відповів Братт так само тихо,—що народжуються тільки при самих межах моєї батьківщини. Злидні, та тяжка праця сплоджують їх на свій кшталт. Навіть у індіюців, що бочують берегами ріки Парано, більше чистоти й ладу. Ці люди потупіли з холоду та з голоду, як і ми, але це міцний народ. Витриваліших за них немає нікого.

— Добридень,—сказав він, підходячи до чоловіка, що сидів перед дверима.

Здоровецький кремез з розкуйовдженою бородою з цікавістю поглядав на нього та на дівчину.

— Добридень,—відповів він привітно й не показуючи особливого здивування.—Пес із вами, я бачу,—казав він далі.—Швед, як видно, замерз серед скель. І вигідає-ж самому шалатись там!

— Ми знайшли його труп за чверть милі на схід від Фультмарської жолобини.

Чоловік кивнув головою. Він помалу вибив з люльки тютюн і так само помалу набив знову. На далекій півночі люди ніколи не квапляться.

— А його човен і досі лежить там на березі.

— Нащо він це все говорить?— Нервоно спитала Фрида.

— Треба мати трохи терпцю, фрекен. Ми тепер на півночі, і мусимо пристосовуватись до того, як тут заведено. Коли-б сам господь бог зійшов сюди, його так само-б вітали. Тут люди не так швидко спізнаються, як у Європі. Треба побалакати, намацати людину, а тоді вже й пускати до хати.

— Ми здалеку,— пояснив Братт.— Ми єдині, що врятувалися після загину великого пароплава, минулого літа.

Чоловік раптом пожвавішав.

— Вікторія?— спитав він.

— Авжеж, Вікторія— відповів Братт.

— Де-ж ви зимували?

— У Агардській Бухті.

— Ти й ця жінка?

— Нас було четверо, але двоє померло.

— А пес?

— Пес прийшов до нас у кінці серпня, після бурі.

Чоловік знову кивнув головою.

— Прошу до господи,— сказав він.— Це хата „Стурстатс“. Я Ейлерте Антонсен, з Тромсе. Мого товариша звать Ларс. Його зараз нема, він пішов поглядіти пастки.

У хаті було дві невеличкі кімнатки й маленькі сіни. Порядку в них теж було небагато. Повітря

важке, задушливе, дхнуло стравою та поганим тютюном. Речі валялись там, де їх жбурнули. На лавках і на столі стояв брудний немитий посуд, на долівці лежали розкидані кості, скалки, дрова, по стінах сохли оленячі та лисячі шкури. Кімнати брудні, неохайні, але в печі горів огонь, тріщали сухі дрова сплавного лісу, і полум'я лизало великого казана.

Господар відрізував кавалок оленячого м'яса і вкинув туди. Братт свинув із спини чемодана, поклав обидва мішки для снання на широкий ослін, витяг укривало і зробив вигідну постіль для дівчини.

— Лягайте й спочивайте, — сказав він. — Ви втомились.

Вона веміхнулась; руки в неї тремтіли, і коліна підгинались. Хотіла щось сказати їй не могла; на чолі виступив холодний піт, і голова впала. Братт підхопив її й поклав обережно на постіль на ослоні.

— Хвора? — спитав Антонсен.

— Ні, тільки дуже зморилась, — прошепотів Братт, з ніжністю дивлячись на гарне бліде личко, що майже втопилось в ведмежому хутрі.

— Вона — перша жінка, що перейшла поперек Шпіцберген, — пояснив він. — Такої, як вона немає в цілому світі. Вона йшла шляхом, на якому Мартин Конуе зажив собі світової слави; вона зробила те, чого не пощастило зробити Рабо. От уже й спить, — додав він знову похемки, нахилиючись над нею. — Відомашна! Незабаром уже край усім нещастям. Довгі сумні дні минуть і...

Він зідхнув і вирівнявся.

— Вона жінка тобі? — спитав Антонсен, відійшовши до печи.

— Ні,—коротко відповів Братт.—Вона з Гамбургу. Нас разом викинуло на берег. Раніше я не знав її.

— Я чув про загибель цього пароплава,—сказав господар.—Тут були люди з Зеленої Гавані. Повсюду березі шукають уламків з Вікторії, від Південного Рогу аж до Старашкина.

— Ми пливли вповодж східнього берега. Нас захопив туман, і ми настромились на камені коло Лисячого Носу. Судно розколось надвоє. Нас четверо допливло до берега, і ми дісталися до руської хати в Агардській Бухті, там і зимували. Лодмана Нільса Йонсена задавив ведмідь.

— Земля йому пером,—сказав урочисто Антонсен.—Кращого лодмана ніколи не бувало в Полярному морі.—А третій?

— Третій був француз, учений. Він упав у провалля серед льодовиків на Едвардс-ф'єлетт.

Антонсен замислено глянув на молодого норвежця. Він бачив незломну енергію на оброслому бородою обличчі, сильні мускулясті руки та широкі плечі.

— Ти, мабуть, збудований з доброго матеріялу,—сказав він.—Не всякий з нас витримає стільки. Лагай і спи,—он ліжко. Коли хочеш, я розбуджу тебе годин через дві.

Скільки часу минуло, Братт не знав. Його розбудило неприємне тривожне почуття. Він сів на ліжко й протер очі. У кімнаті був якийсь чоловік: він стояв, нахилившись над дівчиною. Його широченна спина зразу впадала в око, і вся постать його була дивна; величезний тулуб на коротких кривих ногах, довге, як бовяча грива, волосся, жовтувате, бліде лице — справляли гидке вражіння.

З своїми чорними сердитими очима й жовтими гострими зубами, що виглядали з поміж збитої в лямець бороди, він нагадував вовка, коли той скрадається, щоб скочити.

На столі стояла напів порожня пляшка, а в кімнаті смерділо поганою горілкою.

XXII. ДИКИЙ ЗВІР ПУСТЕЛІ.

Братт випростався й прислухався: дівчина дихала рівно й спокійно.

В одну мить він зіскочив з ліжка. Лопар озирнувся, щось пробубонів і підлесливо всміхнувся. Це був типовий взірець мішаної раси, які не раз трапляються серед злочинців. Широкі груди й довгі руки свідчили про звірячу силу; вони були спадковістю європейця, якого-небудь китолова. А маленькі криві ноги й широке лице монгольського типу—виказували походження від раси, що без спочивку почує по холодній пустелі.

Про Ларса Лаппа йшла погана слава. Він ніколи не почував себе безпеченим у Норвегії, де наглядачі закону не мирилися з його огріхами, коли горілка затуманювала йому голову. Широкий ніж не раз приводив його до зустрічі з поліцією. Найкраще почував себе Ларс на Шпіцбергені. З його був добрий мисливець, хороший товариш. Мавши надзвичайну силу, він працював краще, як інші, й цілком був задоволений, маючи на свою пайку звичайну порцію найпачкуднішої горілки, яку тільки роблять у Норвегії.

Ларс навіть розгубився від здивування, коли, повернувшись додому, побачив у хаті двох нових людей. Антонсен пояснив, що їм треба дати виспатись, і пішов до своїх пасток. Здивування мо-

наря перетворилось у дилу радість, коли він побачив, що маленька людина на ослоні була жінка—справжній ангол з гарненьким личком.

Ларс витяг із своєї скрині, пофарбованої жовто, заховану пляшку й підкріпився, надпивши з неї чимало. Намацавши ножа, що висів за поясом, йому враз страшенно захотілось устроити його в чоловіка, що спав на ліжку. Що більше горілки вливав він собі в горлянку, то більше думав про те, що навіть Антонсенове життя було-б у небезпеці, коли-б той захотів утрутитись у його особисті справи.

Ці приємні кровожерні думки враз перервались йому зовсім несподівано. В очах молодого чоловіка, що став перед ним, він побачив таке, що йому зовсім було не до вподоби. Перед ним був пан, клятий білявий германець, ворог його раси, а він раб, що його зневажають і знущаються з нього.

— Геть!—прошепотів Братт, показуючи на двері, і в цьому короткому наказі було щось таке, від чого мимоволі зігнулась широка лопарева спина.

— Так, так, — промовив він повагом, виходячи з кімнати. На порозі він крадькома озирнувся на сонну дівчину, і з грубих синюватих губів визирнуло два жовтих ікла... Не кажучи й слова, він тихо зачинив за собою двері.

Братт з полеркістю зітхнув. Він спав довше, ніж сподівався, і був голодний. На столі лежав кавалок вареного оленячого м'яса. Він розділив його на двоє і ззів одну половину.

— Як може Антонсен жити з таким бридким йолоном?—подумав, —зроду не бачив нічого потворнішого за цього п'яного орангутанга.

Він глянув на лавку, де поклав був свою рун-

ницю — її не було там. Фридин карабін, що він його повісив на стіні,—так само зник.

Братт занепокоївся. Обдивився всі кутки, — зброї не було нігде. Поспішаючи вибіг з кімнати й гукнув Боя. Він йому відповів, загавкавши з хлівця, де Антонсен складав шкіри. Його там замкнуто.

Почулася враз обережна хода — це був лопар. Від його улесливости й знаку не лишилось. Жовте обличчя стало червоне, очі налилися кров'ю. Він спишився перед дверима.

Братт повернувся до нього.

— Де Антонсен? — спитав він спокійно.

— Нема його! Він пішов туди. — Лопар показав на долину. Голос у нього був хрипкий, і величезні волосасті кулаки нервово стискалися.

— Тут Ларе Лапп господар! Він порядкує, — додав він якимось особливим фальцетом. — Іди собі геть із відци, коли не хочеш, щоб я тебе зарівав, як те поросся! Кляте кодро!

— Ти п'яний, — сказав Братт, відступаючи назад.

— Собако! — крикнув лопар, — подивись на ці туші! А ти тут так само незабаром будеш валятися! Я здеру з тебе твою білу шкіру, а твоя жінка там...

Він не договорив і замовк під сталевим поглядом норвежця.

Але зараз-же взяв у зуби ножа, скинув свою оленячу куртку й залишився голій до пояса.

Братт мимоволі зблід. Перед ним була не людина, а незграбний тулуб передпотопового звіря, порослий довгим густим волоссям, що стирчало на грудях, як та щетина і широким коміром росло навколо короткої шиї. На величезних, як у горіли, руках м'язи, як грубі мотузки, позначалися під волосастою шкурою.

Не заходячи далі в балачки, лопар кинувся на нього. Він усе хотів ударити його ножем у груди, але Братт, не зважаючи на свою важку одіж, що заважала йому, спритно ухилявся від ударів і вживав усієї своєї вмилости проти цього звіря з страшним сталевим кігтем.

Ларс був уражений таким сильним опором і відступив. Не давши йому передихнути, Братт наскочив на нього, схопив за праву руку й відомим японським способом зразу зломив йому великого пальця. Ніж випав на землю, і він далеко відштовхнув його ногою. У ту-ж мить лопар обхопив його руками й учепився йому зубами в плече.

Його обійми були-б фатальні для більшости людей, Браттові захрустіли ребра, і немов сталевий обруч стиснув йому груди.

Він кинувся на коліна, нагнув голову, підняв руки й, схопивши лопаря за шию, перекинув його через себе. Лопар випустив його, і Братт важко впав на груди своєму ворогові.

Але схопився в ту-ж мить: з дверей долинув переляканий крик, на порозі стояла дівчина, бліда як смерть.

— Випустіть собаку, як можете!— крикнув, насилу зводячи дух Братт.— І замкніть двері...

Він не договорив: лопар уже був над ним і схопив його за шию.

Тенер прийшов ряд Браттові. Він бив лопаря в груди раз коло разу. Ці удари виперли-б дух кожному, але дикий звір пустелі, здавалось, і не помічав їх.

Норвежець змінив тактику — й став бити лопаря по голові, по лобі, по носі, по підборіддю. Лопар захитався. Голова була його слабким місцем. На губи виступила кривава піна, і руки

ослабли. Ще один страшний удар між плечем і шиєю,—і він, як приглушений бик, гешнувся на землю з перебитою дужкою.

Браттові теж було не з медом. Він стогнав від втоми. З рани на лівій руці текла кров. Груді боліли від міцних Ларсових обіймів і на плечі залишився глибокий слід від його зубів.

Братт кинувся на землю й заплющив очі. Він не бачив, що лопар, долнувшись до ножа, поволі повз до нього.

Раптом загавкав Бой, що видерся з хліва. З виттям, що нагадувало його родичів, полярних вовків, кинувся він на лопаря саме тоді, коли той лівою рукою замірився всадити ножа Браттові в горло, і вчепився зубами йому в плече.

Ларе заскиглив і випустив ножа.

Надбігла Фрида, стала на коліна біля Братта і взяла в руки його голову.

— Милій, хороший, — казала вона, і сльози залляли їй лице — Єдиний мій друже, в цілому світі!

Братт розкрив очі.

— Мені нічого не болить, — казав він, намагаючись усміхнутись, — Я тільки страшно втомився. Цей звір мало не задушив мене. О, що це було...

Вона нахилилась і поцілувала його в лоба.

XXIII. ПІД ЗАХИСТОМ СКЕЛІ.

Антонсен повернувся за скілька годин. Він жахнувся, довідавшись про те, що трапилось.

— Усе це клята горілка, — сказав він хмурно. — Вона тут — найлютіший ворог людям. Ларсові багато не треба, щоб ошаліти. Тільки я не розумію, як ти міг з ним дати раду? Ми звикли думати, що під полярним колом нікого немає дужчого за нього.

— Я спробував на собі його силу, — усміхнувся Братт, — мені й досі ще болить усе тіло від його обіймів. Я волів-би краще схопитись із ведмедем, ніж з твоїм товаришем. У нього не руки, а залізні кліщі. Коли-б я не зламав йому дужки, то не знати, чим-би воно все скінчилось. Як його не лупи, він і не почував.

— Ну, тепер став почувати, витверезився — сказав Антонсен. — Замкнувся в коморі й промивав рани після собаки. Дужку вже перев'язав собі. Еге, здоровецький чоловіча цей Ларс. Він боїться, чи не маєш ти наміру виказати на нього в Тромсе?

— Ні, — відповів Братт, — ми сквитувалися.

— Коли так, то він просив тебе вітати й подякувати тобі. Рушниці ваші на полиці в сінях. Ви тепер можете бути спокійні що-до Ларса. Він зараз лагідний, як те ягнятко й виспівує собі псалмів. А ви, мабуть, хочете йти далі?

— Фіорд уже визволився з-під криги. Я так гадаю, що за добу ви дістанетесь до Адвентської бухти. Біля Богемського рогу так само криги немає. Шведів човен при березі. Він великий, міцний, спокійною водою чудово йде. Добрий човен.

— Дякую! правда, нам краще рушити як-найскоріше. Я знаю Крижаний Фіорд і гадаю, що пройду гаразд. Але чи не краще буде нам проволочки човна аж до краю криги, а тоді вже сісти.

— А я оце стою та саме про це думаю. Як ми протягнемо човна до гирла річки — у вас буде вільна вода під Темцельф'слетт. Правда, на сході бухти течія сильна, але на випадок негоди ви переждете під захистом хоч Богемського, хоч Тарданського рогу — і там, і там є люди.

Фрида сиділа на березі Фіорда з карабіном у руках і мрійно дивилась на ясний, осяяний сонцем краєвид. Бой лежав біля її ніг.

Лід тріщав і гудів. Крижані маси теж неначе почували солодку весняну втому. Вони стогнали, відхали і розколини покарбовали їх уздовж і поперек. Посередині Фіорда тихо йшла за водою крига, і сонце виблискувало на воді, що де-не-де показувалась між крижинами. На сході під величезною чудернацької форми скелею, розіллалась і ніби показувала комусь дорогу сіра смуга води. Це бла Сассенська річка. Її м'які весняні води переможно пробивались крізь крижаний панцер Фіорда.

Молода дівчина глибоко замислилась. У грудях їй бренила ціла оркестра ніжних весняних звуків. Вона почувала, що наближається важка подія в її житті й думала про майбутнє, думала про те, як двоє людей підуть далеко в осяйний сонцем край з цього царства печалі, страждань та нестатків.

— Бой, милий Бой,—шепотіла вона, — ми не розлучимося з тобою; усі троє, що жили в Отамківській хаті. Ми не дамо йому покинути нас.

— Hallo!

Фрида підвела очі. Коло самої води стояв Братт і кивав їй головою. Він з Антонсеном поралися коло човна, що лежав на піску. Вони вичерпали з нього воду, витягли його на лід і тепер помаленьку волокли до річки.

Робота це була не дуже легка, бо човен раз-у-раз завалювався на льоду. На щастя, вода була в цьому місці не глибока і через це не дуже тяжко було витягати його знову на лід.

За півгодини річка вже хлюпотіла об його бочки. В човен покладали харчі, трохи води, щоглу та

вітрило. Фрида й Братт сіли в нього. Вони попрощалися з Антонсеном, Братт узявся за весла, і човен помчав за водою. День був чудовий. Білосірі скелі стояли й купались у сонячному світлі. З берега долинали свистіння вівчариків, перед самим штевнем човна пінгвіни раз-у-раз кидалися в воду.

— Як тут гарно, — сказала Фрида, вдихаючи на повні груди свіже м'яке повітря. — Далеко краще за всі ті недільні погуляння на Ельбі в елегантному вбранні.

— Я боюсь, що повернувшись до цивілізації, ми першими часами будемо тремтіти з холоду в звичайному вбранні. Уявіть собі, тільки, буде добрий обід, музика... що це таке, — перебила вона себе сама, — там на скелі? Справжній орган з трубами й з усякими прикрасами...

— Еге, це найвидатніша й найфантастичніша гора на цілому Шпіцбергені. Її навіть і не в жарт, а справді звуть горою Храма. Тут сила всяких відтінків; жаден храм вибудований людськими руками, не може бути таким величним і піднесеним, як ця химерна фантазія природи. Зверніть увагу на ці ніші з готичними арками по всьому чолі.

— А он, дивіться! — закричала дівчина в захваті, — ці велетенські пам'ятники в нішах, якісь страховища, напівзвірі, напівлюди. Пеначе в Парижі, в Notre Dame... А он-де й портал і Діва Марія стоїть.

— А там — казав далі Братт також захоплено, — асирійський цар у своїй бойовій колісниці! Уся скеля — сама фантастична історія мистецтва. Два роки тому я на полозках вибирався на її верх: там рівна одноманітна пустеля.

— Ви, як я бачу, все знаєте і все потрашите зробити, — зауважила дівчина.

— І все, і нічого, — сказав Братт. — Мені ніколи не було талану. Три роки тому я мало не натрапив на золотисту жилу на річці Стюарт, на межі з Британською Колумбією. Повірите, що яких дві години передо мною прийшов якийсь пройди-світ і зробив свою зазначку. Ні, мені ніколи не щастить. У школі мене так і звали: „безталанний.“ Тільки раз на віку щастя мені всміхнулось. — один єдиний раз...

— Коли-ж це було?

— Це було в Агардській бухті, — сказав він нерішучо, — коли мені пощастило здобути вашу приязнь.

Дівчина почула, що червоніє, а він так широко взявся за весла, що вода аж закипіла біля човна.

Антонсен мав слухність: на східнім боці Фіорда вода була така бистра, що льоду вже тут не було. Часом тільки човен наскакував на дрібні крижини, але від цього небезпеки ніякої не було. Час минав, Братт не виказував зовсім утоми. З рани, що зробив йому Ларс, потекла трохи кров, але на таку дурницю не звертав уваги. По-півдні дісталися до Богемського рогу. Тут криги не було, але далі Адвентська бухта була ще вкрита кригою. З'явся легкий північний вітерець, і на воді забігали баранці. Братт поклав собі дістатися до Зеленої Гавані. Підняв вітрило, і човен заскакав на воді.

— Ми проїздимо повз поклади кам'яного вугілля, — сказав він, показуючи на берег. — Вони тягнуться туди в глибину острова. Тут є всяке вугілля. Великі жили глибоко в скелях. Коли в Європі не стане вугілля, то Шпіцбергенського надовго вистачить. Зовсім ще недавно думку про видобування тут вугілля вважали за безглузду фантазію, а те-

пер ця фантазія стала дійсністю. Кількасот чоловіка працюють тут і зиму й літо. На березі вузького Фіорда вибудовано два маленькі міста — Адвенті-Сіті та Лонг'єр-Сіті.

— Навіть міста?—здивовано спитала Фрида.

— Авжеж, але, розуміється, далеко не розкішні. Десятків два дерев'яних хат для робітників, не більше. Але справа йде добре, видобуток вугілля сягає до десяти тисяч тон на рік. І робітники не скаржаться—платять їм добре, мають вони свою крамничку, де можна купити навіть і всякі непотрібні дрібні речі,—а також і свою пекарню. Умирає їх не дуже багато. З цинги та з простуди ніхто ніколи не вмирав. А найцікавіше те, що ці маленькі містечка обходяться без захисту законів.

— Як-же це так могло трапитись?

— Дуже просто! Це—Шпіцберген, музей, що виявляє волю полярної природи, край без панів. Туристи, приїхавши сюди, можуть вибити всіх оленів геть до ноги, або винищити всіх птахів. Ніяких заборонних законів не існує. Отакий був і Клондайк. Доки туди не дійшли закони, там було придозвілля і для шукачів пригод і для всяких комерсантів.

— До кого-ж належить Шпіцберген? — спитала всміхаючись дівчина,—чому Норвегія не бере його?

Братт засміявся.

— Багато країв мають на нього право. Голандія відкрила його й широко розгорнула тут китоловний промисел. Ангія також. Англійсько-норвезька фірма перша зробила спробу дати можливість робітникам зимувати тут. Росія взялася колонізувати землі; російські китолови жили тут чимало років. Швеції—належить часть наукових дослідів. Америка об'являє свої права на кожну бухту в Крижаному Фіорді.

— Що-ж до Норвегії, то вона провела в Зеленій Гавані бездротовий телеграф, що-року висилає сюди багато китоловних суден. Так стоять справи Шпіцбергена тепер. Усі мають у ньому частку, і нікому він не належить. Це острів шукачів пригод, суперечлива власність Європи.

— А як-же Німеччина? невже вона не має ніяких заслуг перед островом?

— Звісно, має,—усміхнувся Братт.—Одна з її доньок була першою жінкою, що зимувала коло Великого Фюрда й потім перейшла острів поперець зі сходу на захід..

Вітер трохи збільшився. Вітрило напнулось. Темна хмара заступила сонце, і блакитно-сивий туман знявся над водою.

— Що це таке?—спитала Фрида.

— Сніговий туман.

— Небезпечно?

— Ми стільки раз із вами викручувались з усяких пригод, не пропадемо й цей раз. Якщо прийдеться дуже вже кепсько, то вийдемо на берег і позалазимо в свої мішки.

З-за обрїю піднялась і стала доганяти їх темно-сива хмара. Зразу стемніло і незабаром на їхнє вбоге суденце впали перші мокрі клаті снігу.

Братт спустив вітрило і взявся за весла. „Безталанний“—прошепотів він.

Човен летів за вітром, а навколо в дикому танку крутилася хуртовина.

XXIV. СТАНЦІЯ БЕЗДРОВОГО ТЕЛЕГРАФУ.

Телеграфіст, що завідував станцією бездротового телеграфу в Зеленій Гавані, сидів у своїй робочій кімнаті й чекав сполучення з станцією на Інго.

Два дні лютувала завірюха, і неможна було зловити звукову хвилю. Тепер уже вияснилось, але ніяк ще не можна було послати дуже важне повідомлення, що Бельзунд та Крижаний Фіорд вільні від льоду.

У Гаммерфесті стоїть ціла флотилія й сподівається цієї телеграми. Там і німецький контрміноносець,—він вирядився туди з особистого наказу кайзера і мусить, якнайшвидче йти на Шницберген. На ньому ціла експедиція, що має ретельно дослідити береги, чи не лишилось кого живого після загину Вікторії.

Телеграфіст нервово тарабанив пальцями по апарату Марконі й дивився на високу щоглу, що стояла на півострові перед Старочинським рогом, як вірний вартовий на межі далекого світу.

Була ніч. Він не покидав свого посту. Світло з вікна його падало в густий присмерк, що навис над невеличким містечком на березі Крижаного Фіорда.

Раптом він випростався: йому здалося, що десь далеко-далеко загавкав собака.

Він став дослухатись, але все було тихо. Молодий чоловік знову поринув у свої думки. Як він прагнув нових людей, нових книг, нових вражень! Тут усе дуже гарно зроблено: чудові кімнати, прекрасні груби, смачний обід і навіть ціла невеличка бібліотека. А проте... проте він живцем похований тут, далеко від цілого світу, від життя. Загнано його сюди разом з іншими двадцятьма чоловіками, що тільки те й роблять з нудьги, що їдять один-одного...

Він здригнувся. В надвірні двері щось дряпалося, спочатку ледве-ледве, а потім усе дужче. Прислухався,—долинув напівчутний стогін.

Вийшов у сіни й глянув у вікно: великий білий собака стояв перед порогом і дряпав за двері. Відчинив...

У кімнату вийшов, хитаючись, величезний білий ескімоський пес, спинився, повернув назад голову, ніби когось дожидаючи.

Справді, слідом за ним з'явився високий хук чоловік. Він ішов так само хитаючись і ніс щось важке на руках. Як п'яний, він заточився і впав, але зараз-же знову встав й жаден звук не вийшов йому з уст. Як сновида, він йшов на світло. — Хто ви?—гукнув вражений телеграфіст, чоловік нічого не відповів. Спіткнувся на порозі й знову мало не впав, застогнав, відхилив телеграфіста в бік, і не випускаючи своєї ваги, йшов далі в одній кімнати в другу. В останній стояло ліжко. Він обережно поклав на нього великий клунок, загорнутий у тюленяче хутро, що ніс на руках.

Виявилось, що це сонна жінка.

Багато чудного бачив телеграфіст на Шницбергені, але це перевершило все, що йому досі траплялось.

Високий чоловік обперся об стіну. Смертельно бліде обличчя й уся знесилена постать розказували страждання й важку працю. Руки йому тремтіли й ноги підгинались. Він схилився на підлогу і, глибоко зітхнувши, повалився біля ліжка. Собака загарчав і ліг поруч, а за хвилину вже спав.

— Але-ж хто ви?—крикнув знову телеграфіст.

До жаху знесилений підвівся трохи, спираючись на лікоть.

— Три дні пливли човном...—пробурмотів він ледве чутно...—не спали... вичерпували... гребля... виснажались.. дайте виспатись .. давно...

— Звідки ви?

— З Вікторії—прошепотів знесилено.

Телеграфіст аж здригнувся, здивований.

— Багато вас?—спитав.

— Ми самі тільки... пароплав загинув у Агардській бухті... всі потопились... благаю не заважайте спати.

Але господар був немилосердний.

— Ще одно слово, і я більше не буду вас мучити. Я мушу зараз телеграфувати про допомогу, і мені треба знати...

— Баронеса Фрида фон-Геффнер та Йорген Братт,—прошепотів засинаючи.

— Ну й новина!—подумав телеграфіст. Він підклав подушку під голову чоловікові й накрив укриттям жінку. У кімнаті чути було, як дихало троє до смерти знесилених істот.

З першим промінням світанку хвиля бездротового телеграфу несла вже звістку про те, що Крижаний Фіорд очистився від криги, та що в Зелену Гавань прибули знесилені Йорген Братт та Фрида Геффнер, що лишилися від прощаної Вікторії. За яку годину з Гаммерфестської Гавані вийшов Німецький контр-міноносець Блюхер і з швидкістю 32 вузлів помчав до Шпіцбергену. На ньому був Фридин батько.

Молодих людей дуже ласкаво вітали на станції. Єдина жінка, то там була й господарювала,—стала доглядати й ходити за дівчиною, як уміла, а телеграфіст віддав навіть Браттові своє ліжко.

Виспавшись і спочинувши, вони другого дня вже були на ногах.

У Гавань вступив міноносець і спустив човна. Фрида й Братт сідали, коли в кімнату вийшов веселий телеграфіст.

— Приїхали далекі гості,—сповістив він.—Німець-

кий контр-міноносець закинув якір в нашій гавані. Ваш батько приїхав по вас, баронесо, — звернувся він до дівчини, німецькою мовою.

Фрида зразу навіть не зрозуміла й разгублено дивилась на нього.

— Мій батько? — перепитала вона.

Телеграфіст кивнув головою.

— Мій батько? — мій любий, рідний! Нарешті! Де-ж він?

Великі сльози бігли в неї з очей.

За дверима пролунали швидкі важкі кроки. Двері відчинились, і в кімнату ввійшов високий сивий чоловік, з блідим лицем, у військовій формі. Він нетерпляче озирнувся.

— А де-ж моя донька? — звернувся він до телеграфіста. Голос його тремтів.

— Тату! — невже ви мене не впізнали? Це-ж я, ваша Фрида.

Генерал фон-Геффер здрігнувся. Невже це його Фрида, ця маленька жінка, вся обдерта, в брудному закоптілому тюленьчому вбранні? Так, звісно, це її голос, її лагідні, рідні очі.

Шпурнув кудись кашкета, схонив дівчину і з безкраєю ніжністю пригорнув до себе.

Загартований у боях вояк, що не раз дивився смерті просто в вічі, — тепер, як та дитина, плакав і сміявся разом.

— Любий мій, маленький тюленю! Невже ти знову вернулась до мене? Як я тужив за тобою! Глянь: за цей рік, я посивів геть!

— Усе вже минуло, тату! — шепотіла вона, пригортаючись до нього. — Ти думаєш, мені було легко! Подивись тільки мені на руки — страшні, пообморожені... аджеж цілих півроку не вмивалась по-людському.

— Сподіваюсь, що це вплинуло погано на твою вдачу?—засміявся він весело.—Ну, геть твоє тю-леняче вбрання, я привіз цілий чемодан усякої всячини для тебе, а мій гардероб до послуг твого товариша... А де-ж цей Братт? я не помиляюсь, так його зовуть?

Дівчина оглянулася. У кімнаті крім них нікого не було.

— Слухай, тату,—заговорила вона рішучо. Після загину Вікторії нас залишилося четверо. Цілісіньку зиму прожили ми в Агардській бухті: Кращого самовідданішого відношення до себе не могла-б бажати ні одна самотня й безпорадна дівчина. Двоє з них померло. Коли я й вижила, то теж тільки дякуючи Браттові. Він сотні разів урятував мене від смерті, та й для нас усіх він надверезувався. Я йому винна більше, ніж життя. Він підтримав мою мужність, піддавав мені духу, і багато де-чого навчив мене! Тату, коли-б ти тільки знав, як він багато знає, який він сильний! Він ніколи не казав мені про свою любов, але я відчуваю, що не можу з ним розлучитись!..

Ти його любитимеш, тату, він саме такий, що припаде тобі до душі.

— Гаразд, нехай буде так! Я певен, що моя Фридхен міцніша, ніж Еренбрайштайн. Як він так тобі до серця,—виходь за нього!

— Та я ще не знаю, чи захоче він одружитися зо мною,—вередливо відповіла дівчина.—Може я йому зовсім і не до-вподоби... хіба от, як скину ці паскудні штани, вмюсь, зачешусь і стану на людей подібна.

— Пождемо, подивимось,—усміхнувся генерал.—А он і ваші речі несуть, і сестра-жалібниця йде, допомогти тобі. А я поки що піду, подбаю про

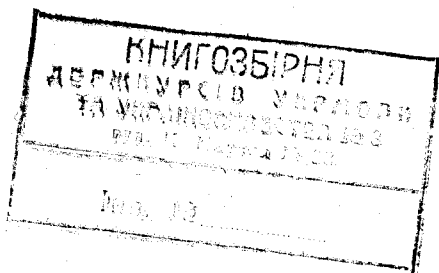
твого приятеля. За дві години ми обідаємо на „Блюхері“, а тоді—додому, додому, в Гамбург!

Того самого дня, увечері контр-міноносець „Блюхер“ вийшов із Зеленої Гавані. На чардаку сиділи поруч Братт і Фрида. Сонце вже спускалося в хвилі, і високі верхи Горнзунда поволі тікали в туманну далечінь.

Пригорнувшись одно до одного, вони думали про той край, що навіки його кидали, про цей дивний, похмурий край, де життя так міцно тримається короткого літа, і де смерть усе нищить й губить довгої зими. Згадували лихі дні в Отамківській хаті, бачили знову лопмана, зігнутого під тюленьчими шкурами, чули веселий професорів сміх.

Біля ніг їх лежав Бой. Він був ситий і спокійний і байдужо дивився, як що-раз далі відходила його батьківщина. Голоду й мукам—край, не доведеться більше жититися сухою рибою та паскудними помиями. Усе буде гаразд. Бой бачив це в очах своєї господині.

Похмура дійсність ночі минула. Попереду вже ясніла прекрасна казка дня.

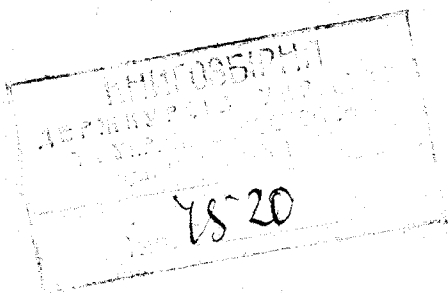
З М І С Т.

	стор.
I. На північ	3
II. Казковий край	7
III. Туман	10
VI. Загибель пароплава	14
V. В Агардській Бухті	19
VI. Спадщина руських китоловів	24
VII. Ще раз на Вікторії	28
VIII. Полярна зима	32
IX. Перший день минув	35
X. Тіні минулого	40
XI. Темрява й морок полярної ночі	47
XII. У північному сьайві	52
XIII. Моржі	56
XIV. Довга полярна ніч	60
XV. Несподіваний гість	67
XVI. Смуга світла	73

XVII. Прощання з хатою	78
XVIII. Останнє відкриття професора Рене Мармона	82
XIX. Сассенська долина	87
XX. Останній перехід	91
XXI. У мисливців	97
XXII. Дикий звір пустелі	103
XXIII. Під захистом скелі	106
XXIV. Станція бездротового телеграфу	112

НБ ІНУС

7520